چەند بەشێک لە بیروباوەڕ[پەیامی شامی]

< kurdish - كردي - كوردي >

عەبدولعەزیز مەرزوق ئەلطریفی

وەرگێرانی: ئومێد عمر علی
پێداچونەوەی: پشتیوان سابیر عەزیز

فصول في العقيدة [الرسالة الشامية]

عبدالعزيز بن مرزوق الطريفي

ترجمة : أوميد عمر علي

مراجعة: بشتيوان صابر عزيز

چەند بەشێک لە بیروباوەڕ

پەیامی شامی

بەناوی خوای بەخشندە ومیهرەبان

پێشەکی :

سوپاس بۆ ئەو خوایەی کە شایستەی هەموو سوپاس وستایشێکە، سوپاس وستاشێك کە لەدەرهەقی ئەو ذاتە پیرۆزەدا هەرگیز تەواو نابێت، چونکە نیعمەتەکانیشی لەژمارە نایەن، وە هەموو فەزڵ وگەورەییەك شاینی ئەوە .

شاهیدیش دەدەم کە هیچ پەرستراوێکی بەهەق نییە جگە لە (الله) وە هیچ کــەسێك هاوشان وهاوشێوەی ئەو نییە، وە هیچ هاوەڵ وشەریکێکی نییە .

وە شاهیدیش دەدەم کە محمد بەندە وپێغەمبەر و نێرراوی خودایە، درود وصەڵات وسەلامی خوای گەورەی لەسەر بێت .

ئەمجا بەرێزان : ئەوەی لەبەردەستانایە بریتیە لە (بیروباوەڕێکی پوختەکراو) کە بۆ خەڵکی شامم نوسیوە کە بوون بەمیراتگری زەوی ووڵاتی باوباپیرانیان پاش ئەوەی گاورەکان داگیریانکرد، پاش ئەوانیش کۆمەڵێك لە (باطني) یەکان نزیکەی سەدەیەك زەوی شامیان داگیرکرد، هەر ئەمەش بوو بەهۆی ئەوەی فیتنە وخراپەکاری بڵاوبێتەوە وزۆرێکیش لە بنەماو فەرعەکانی ئاینی پیرۆزی ئیسلام بگۆڕرێت ودەستکاری بکرێن .

کۆمەڵێك لەخەڵکی شام وغەیری خەڵکی شامیش پرسیاریان لێکردم، کە وەڵامی ئەو پرسیارەیان بدەمەوە، ئایا بەندەکانی خودا لەرۆژی لێپرسینەوە (لەڕۆژی دوایی) دا پرسیاری چییان

لێدەکرێت؟ سەبارەت بەمافەکانی خودا بەسەر بەندەکانیەوە، ئەو مافانەی کە پەروەرگار وەصیەتی پێ کردن بە نوح وپێغەمبەرانی دوای ئەو (سەلامی خوایان لێ بێت)، ئەو مافانەی کە کۆتایی هێنا بە پەیامی ئیسلام کە دابەزیوە بۆ سەر محمد المصطفی صلی الله علیه وسلم وەك خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿ شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ ۖ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ﴾ [1] واتە : هەر ئەو دین و ئایینەی بە (نووح و ئیبراهیم وموسا وعیسا) ی (ئولولعەزم) و لێبڕاوو نەبە زاومان سپارد، کردمانە دین وئایین بۆ ئێوەش (ئەی ئوممەتی ئیسلام!) واتە : (پێغەمبەران هەموو یەك ئامانج ویەك مەبەستیان بووە، یەك دین ویەك بیروباوەڕیان بووە، ئەگەرچی هێندێ جیاوازییان هەبووبێ لەشەریعەت وبەرنامەیاندا) کە پەرتەوازەو کۆمەڵ کۆمەڵ مەبن تێیدا، واتە : دەبێ هەموو بەڕێك و پێکی رێبازی ئەو ئایینە راگرن ودەست لە یەکتاپەرستیی قایەمکەن و دەستی لێبەر نەدەن، و کێشەو ناکۆکیی وجیاوازیتان تێیدانەبێت .

بەڵێ لەگەڵ زۆری شەهوات وتەماحکاریەکاندا، ئارەزوو وهەوای دەرونیش زۆرتر دەبن، لەگەڵ زۆربوونی ئارەزوو وهەوای دەروونیشدا بیروڕا وبۆچونەکانیش زیاتر وجۆراوجۆرتر دەبن، لەگەڵ زۆربوونی بیروڕا وبۆچونەکانیش دەستە وتاقم وگرۆکانیش بێگومان زیاتر دەبن، هەرکاتێکیش زمانی عەرەبی لای خەڵك وخاوەنەکەی وکەسانی تریش لاواز بوو، ئەوا لێکدانەوە وگومانەکانیش ئاسانتر دەبن، لەگەڵیشیدا لێکدانەوەی بێ مانا بۆ ئایەتەکانی قورئان وفەرموودەکانی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ئاسانتر دەبێت، لەکاتێکدا ئەمەی کە ووتمان بۆ دەستە وتاقمە گومڕاکانی سەدەی یەکەم ئاسان بوویێت، ئەوا بێگومان زۆر ئاسانترە بۆ ئەوانەی دوای خۆیان، بۆیە هەرکاتێك شەهوەت وگومانەکان بوونیان هەبوو، ئەوا گومانەکان هەر شەهوەتەکانن، پاشان لەهەمان کاتدا هەر گومانیشن، لەدوایییشدا خۆی بۆ خۆی دەبێتە مەزهەب ورێچکەیەك و خەڵك شوێنی کۆتاییەکەی دەکەون بەبێ ئەوەی ئاگاداری سەرەتاکەی بن کە چۆن دروست بووە، خوای گەورە لەم بارەیەوە فەرموویەتی : ﴿ أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ

---

(1) سورەتی الشوری : 13 .

﴿فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ﴾ [2] واتە: کەی ئەمە ڕاست و ڕەوایە کە هەتا ئێستاش هەر کات پەیامبەرێکتان بۆ هاتبێت - کە پەیامەکەی لەگەڵ هەواو ئارەزووی ئێوەدا نەگونجابێت - نارەزاییتان دەربڕیوەو تەکەببورتان بەسەریاندا کردووە وباوەڕتان نەهێناوە؟ ئەوساش بوونەتە دوودەستەوە: دەستیەکتان باوەڕتان پێنەکردن و بەدرۆتان خستنەوە، وەکو (عیسى وموحەممەد) - سەلامی خوایان لەسەر بێت- دەستەیەکی تریشیانتان کوشتن، وەکو (زەکەریا و یەحیی) -سەلامی خوایان لی بێت .

سەرنج بدەن لەسەرەتاوە ئارەزوو و هەوای دەروون بوو، پاشان بوو بەخۆبەزلزانین ودەعیە وتەکەبور، ئەمجا بوو بەمایەی بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەرەکان، ودواتریش دوژمنایەتیان کردن و هەندێکیشیان کوشتن، هەر بەو شێوەیە هەموو دەستە وتاقمێکی گومڕا بەدرێژایی مێژوو لەناو هەموو گەل ونەتەوەکاندا بەم شێوەیە بوون .

خوای گەورە هەق وهیدایەتی ناردە خوارەوە بۆ پێغەمبەرەکەی محمد المصطفی (صلى الله عليه وسلم) جا هەرکەسێك دەیەوێت بەپاکژی وخاوێنی وەری بگرێت، ئەوا با لە بنەما سەرەکیە ویەکەمەکەیەوە وەری بگرێت پێش ئەوەی لێکدانەوە و عەقڵی مرۆڤەکان لێڵی بکەن، بۆیە وەحی وسروش وەك ئاوی پاکژ وایە، ولێکدانەوەی عەقڵی مرۆڤەکانی وەك دەفەرێك وایە، سەرەتا خوای گەورە وەحی وسروشی ناردە خوارەوە، وخستیە ناو دڵی پێغەمبەرەکەیەوە (صلى الله عليه وسلم) پاشان پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم) خستیە ناو هاوەڵەکانەوە، ئەمجا هاوەڵەکانیش خستیانە ناو شوێنکەوتوەکانیانەوە، جا چەندێك ئەم زنجیرەیە زیادی کردبێت، گەیاندنی دینەکەی خوای گەورە ووردە ووردە کەمتری کردووە، و لیڵێ وناڕونیش بەهۆی لێکدانەوەی هەڵەی خەڵکەوە زیاتری کردووە، جا بۆیە پاکژترین وخاوێنترین دەفر، دەفری یەکەم بووە، کە مەبەست لێی ئەو گەیاندن ودابەزینە بووە بۆسەر پێغەمبەری خودا (صلى الله عليه وسلم)، پاش ئەویش هاوەڵەکان، ئیمامی موسلیم لە صەحیحەکەیدا ڕیوایەتی کردووە، عن أبي موسى الأشعري (رضي الله عنه) قال : قال رسول الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) : { أَنَا أَمَنَةٌ لِأَصْحَابِي، فَإِذَا ذَهَبْتُ أَتَى أَصْحَابِي

---

[2] سورەتی البقرة : 87 .

مَا يُوعَدُونَ، وَأَصْحَابِي أَمَنَةٌ لِأُمَّتِي فَإِذَا ذَهَبَ أَصْحَابِي أَتَى أُمَّتِي مَا يُوعَدُونَ }[3] واتە : ئەبو موسای ئەشعەری (خوای لێ ڕازی بێت) ئەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی : من ئەمینداری هاوەڵەکانمم، جا کاتێك من ڕۆشتم هاوەڵەکانم هاتن بەوەی بەڵێنیان پێدراوە، هاوەڵەکانیشم ئەمینداری ئومەتەکەمن، هەرکاتێك هاوەلەکانیشم ڕۆشتن، ئەوا ئومەتەکەم ئەوەی بەڵێنیان پێدراوە دێن بەشوێن ئەواندا.

جا بۆیە ئاین ودین لە وەحیەوە نەبێت وەرناگیرێت واتە : تەنها لە قورئان وسوننەتەوە نەبێت وەرناگیرێت، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ﴾[4] واتە : خوا هەر ئەو پەروەردگارەیە کە لەناو عەرەبە نەخوێندەوارەکاندا - وەك ئیبن عەباس ئەڵێ- پەیامبەرێکی پایەبەرزی لەخۆیان نارد تا ئایەتەکانی قورئانەکەی ئەویان بەسەرا دەخوێنێتەوە، هەرچەند ئەمیش خۆی نەخوێندەوارە، و دڵ ودەروون و ڕەواڵەتیان پاك دەکاتەوە، لە بیروباوەڕی بتپەرستیی و، یاسای لاروچەوتی کۆمەلایەتیی ئەو سەردەمە، فێری قورئان و دانایی و شەریعەتیان دەکات .

لەبەر ئەوە بەهەر جۆرێك دین وئاین وەرگرتن لە غەیری قورئان وسوننەتەوە جەهل و نەزانین و سەرگەردانییە .

چاکترین وباشترین تیگەیشتنێك لە وەحی وسروشی خوای گەورە تێگەیشتنی هاوەڵە بەریزەکانە (خوایان لێ ڕازی بێت)، ئێمەش دەبێت هەر بەو شێوەیە لێی بگەین کە وەحی باسی کردووە، بەڵام بەو مەرجەی هاوتا وهاوڕا بێت لە تێگەیشتنی هاوەڵە بەرێزەکان، لەگەڵ هاوڕای و کۆدەنگی هەرسێ سەردەمەکەش کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بە باشترین سەردەم ناوی هێناون لەفەرموودەکانیدا، بۆیە پشت بەخوای گەورە دەست پێ دەکەین و دەڵێین :

([3]) رواه مسلم .

([4]) سورەتی الجمعة : 2 .

بەشی یەکەم

ئیسلام : ئەو ئاینەیە کە خوای گەورە ومیهرەبان تەنها بەو ڕازیە وغەیری ئەو لەبەندەکانی بەمرۆڤ وجنۆکەشەوە هیچ ئاینێکی تر وەرناگرێت وپێی ڕازی نییە، لەم بارەیەوە لەقورئاندا فەرموویەتی :﴿ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾[5] واتە : هەرکەسێك بێجگە لەبەرنامە وشەریعەتی ئیسلام هەردینێك بۆخۆی هەڵبژێرێت و بیکات بە بەرنامەی خۆی هەرگیز لێی وەرناگیردرێت، لەدوارۆژیشدا لەڕیزی زیانمەندانە .

ئاینی پیرۆزی ئیسلام ئاینی هەموو پێغەمبەرانە، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴾ [6] واتە : ئێمە پێش تۆ هیچ پێغەمبەرێکمان ڕەوانە نەکردووە، ئیلا وەحیمان بۆ کردووە بەوەی کەبێگومان هیچ خوایەک نیە جگە لە من و دەبێت هەر من بپەرستن .

هەروەها فەرموویەتی : ﴿ إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا * وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا * رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴾[7] واتە : ئێمە وەحیمان بۆ تۆ کرد، هەروەکو بۆ (نووح) وپێغەمبەرانی دوای ئەویشمان کرد، هەروەها بۆ (ئیبراهیم و ئیسماعیل وئیسحاق ویەعقووب ونەوەکانی وعیسا وئەیووب ویونس وهاروون وسولەیمان)یشمان کردو بەرنامەی ئیش وکاریانمان تێگەیاندن، (زەبوور)یشمان بەخشی بە (داود) (علیهم الصلاة والسلام) * بێگومان بەسەرهاتی هەندێک لە پێغەمبەرانمان بۆ گێڕاویتەوە، بەسەرهاتی هەندێکی تریشمان بۆ نەگێڕاویتەوە، بەڕاستی خوای گەورە خۆی لەگەڵ موسادا گفتوگۆی یەکسەری و ڕاستەوخۆی ئەنجامداوە * وە لەپێشەوە

---

(5) سورەتی آل عمران : 85 .
(6) سورەتی الأنبياء : 25 .
(7) سورەتی النساء : 163 - 165.

چەند پێغەمبەرێکی تریشمان ناردووە، ئەوانە هێندێکیان بوون کە لەئایەتی پێشووتردا باسمانکردن، پێغەمبەر گەلێکی تریش هەن، کە لەقورئاندا بۆم باس نەکردویت تێبینی: ئەمانەیش ئەوپێغەمبەرانن لەقورئاندا ناویان هاتووە : (ئادەم، ئیدریس، نووح، هوود، صالح، ئیبراهیم، لووت، ئیسماعیل، ئیسحاق، یەعقووب، یووسف، ئەیووب، شوعەیب، مووسا، هاروون، یونس، داوود، سولەیمان، ئیلیاس، ئەلیەسەع، زەکەریا، یەحیا، عیسا، زەلکیفل، پێغەمبەرمان موحەممەد سەلاَویان لێ بێت) خوای میهرەبان بۆ خۆی ڕاستەوخۆ قسەی لەگەڵ مووسادا کردووە، بۆیە پێی دەگوترێ (کلیم الله) * گشتیان پێغەمبەری مژدەدەرو ترسێنەر بوون، تا دوای ئەو پێغەمبەرانە هیچ بەڵگە وبیانوویەك بۆ ئەوخەڵکەیە نەمێنێ لەلای خوا، ئەگەر لارو لاسار بوون، بێگومان هەمیشەو بەردەوام خوا بالاَدەست و دانایە .

پاش ئەوەش کە خوای گەورە باسی ئەم پێغەمبەرانە : نوح، و ئیبراهیم، وئیسحاق، ویەعقوب، داود، وسولەیمان، وئەیوب، ویوسف، وموسی، وهارون، وزەکەریا، ویەحیی، وعیسی وئیلیاس وئیسماعیل، وئەلیەسەع، ویونس، ولوط، بۆ پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) دەکات، دەفەرمویت : ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ﴾ [8] واتە : ئەوانە (ئەو پێغەمبەرانەی باسکران) کەسانێك بوون خوا ڕێنموونی کردن دەی پەیڕەوی ڕێگە وڕێبازی ئەوان بکە ئەی موحەممەد (صلی الله علیه وسلم).

ئاینی سەرجەم پێغەمبەران لە ئوصول وبنەماکانیاندا یەك ئاینن، هێندە نەبێت لەهەندێك لق وپۆپدا جیاوازیان هەبووە، ئەو جیاوازیانەش زۆر نەبوون، لە لق وپۆپەکاندا جیاوازیان هەبووە نەك لە بنەما و ئوصولەکاندا، بۆ نموونە خوای گەورە موسی و عیسای نارد بۆ ناو بەنو ئیسرائیل، بۆیە دەبینین بەو ئینجیلەی کە دایبەزاند بۆ سەر عیسی پێغەمبەر (سەلامی خوای لێ بێت) هەندێك لە ئەو ئەحکامانەی کە ناردبووی بۆ موسی پێغەمبەر (سەلامی خوای لێ بێت) لە تەوراتدا سڕیەوە ونەیهێشتن، عیسی پێغەمبەر (سەلامی خوای لێ بێت) بە گەلەکەی فەرموو : ﴿وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ

(8) سورەتی الأنعام : 90 .

﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ﴾ [9] واتە : بە باوەڕم هەیە بەو تەوراتەی بەرلە خۆم بووە و دەیشیسەلمێنم، وە بەئەرکی خۆمی دەزانم هەندێ شت کە لەسەرتان یاساغ بووە لەتەوراتدا، ئێستا من- بە فەرمانی خوا بۆتان حەڵاڵ کەم- بەڵگەیەکی ترم بۆ راستی خۆم لەلایەن پەروەردگارتانەوە هێناوە بۆتان، دەسا ئێوەش هەر لەخوا بترسن و بروا بەوبەڵگانە بێنن ، وفەرمـــانم بەجێ بێنن کاتێك بانگتان ئەکەم بۆ خواپەرستیی .

موسی وعیسی (سەلامی خوایان لێ بێت) هەردووککیان بۆ یەك گەل خوای گەورە ڕەوانەی کردن، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا لەهەندێك لق وپۆپی ئاینەکەیاندا جیاوازیان هەبووە، چ جای لەنێوان پێغەمبەرانی تردا، بێگومان ئەوانیش جیاوازیان هەبوو لە لق وپۆپەکانی ئاینەکانیاندا .

پاشان ئەبێت ئەوەش بزانین هەموو شەریعەتەکانی پێشووتر لەلایەن خەڵکیەوە دەستکاری کراون وگۆڕانکاریان بەسەردا هێناون، هەر بۆیە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ [10] واتە : بەڕاستی دەستەیەکیش لەوانە (واتە جووەکان) زمانیان بادەدەن و بەجۆرێک شت دەڵێن، گوایە (تەورات) دەخوێننەوە، بۆ ئەوەی (ئێوە چەواشە بکەن) و وا بنوێنن کە ئەو کتێبە دەور دەکەنەوە، لەحاڵێکدا ئەوەی دەیخوێننەوە لەو کتێبە نیە (زۆر جار) دەڵێن: ئەوەی کە دەیخوێنین هەر ئەوەیە خوا ڕەوانەی کردووە، لە ڕاستیدا هەرگیز ئەوە لەلایەن خواوە نیە و بەدەم خواوە درۆ هەڵدەبەستن و دەشزانن کە درۆ و بوهتان دەکەن .

هەروەها فەرموویەتی : ﴿مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ﴾ [11] واتە : هەندێك لەجولەکەکان گوتارو فەرموودەی خوا لەجێی خۆی ئەگۆڕن ومەبەستەکانی هەڵ دەگێڕنەوە .

---

(9) سورەتی ال عمران : 50 .
(10) سورەتی آل عمران : 87 .
(11) سورەتی النساء : 46 .

ئەم جولەکانە بۆ ئەوەی خەڵکی گومرا بکەن، هاتوون بەم کارەیان بە فرِوفێڵ ودەستکاری کردنی ئاینی خوا ناهێڵین خەڵکی عەوام لەڕاستی وهەق حاڵی ببێت بەو شێوەیەی کە خوای گەورە داوای کردووە، ڕێگاچارەش بۆ ڕاستکردنەوەی پەیامی پەروەردگار، تەنها ئەوەبوو کە خوای گەورە پێغەمبەرێکی تر ڕەوانە بکات، ئەوە بوو پەروەردگار جارێکی تر ئاینەکەی بەپێغەمبەری ئیسلام محمد المصطفى (صلى الله عليه وسلم) نوێ کردەوە، جا بۆیە هیچ ئاین ودینێکی بەهەق وڕاست نیە جگە لەئیسلام، چونکە وەك ووتمان سەرجەم ئاینە پێشینەکانی تر مرۆڤەکان دەستکاریان کردووە، بۆیە خوای گەورە ئەم بڕیارەی داوە، وەك فەرموویەتی : ﴿ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾ [12] واتە : هەرکەسێ بێجگە لەبەرنامەو شەریعەتی ئیسلام هەردینێك بۆخۆی هەڵبژێرێ و بیکات بەبەرنامەی خۆی هەرگیز لێیوەرناگیردرێت، لەدوارۆژیشدا لەڕیزی زیانمەندانە .

هەر لەبەر ئەمە بوو خوای گەورە ئاینی پیرۆزی ئیسلامی کرد بە ئاینی سەرجەم گەلانی سەر زەوی بە ئینس وجین، وعەرەب وعەجەمەوە، وەك فەرموویەتی : ﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ [13] واتە : ئێمە هەر بۆیە تۆمان نارد ئەی موحەممەد (صلى الله عليه وسلم) کە بۆ تەواوی خەڵکانی جیهان، بببیتە موژدەدەرو ترسێنەر، بەڵام زۆربەی مەردم ئەم (ڕاستیە) نازانن .

لەفەرمووده صەحیحیشدا هاتووە : عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) أنه قال : { وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَا يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ يَهُودِيٌّ وَلَا نَصْرَانِيٌّ ثُمَّ يَمُوتُ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَّا كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ } [14] واتە : ئەبو هورەیرە (خوای لێ ڕازی بێت) ئەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی : سوێند بەو کەسەی گیانی موحەممەدی بەدەستە هەر کەسێك لەم ئومەتە چی گاور

(12) سورەتی آل عمران : 85 .
(13) سورەتی سبأ : 28 .
(14) رواه مسلم : 153 .

یان جولەکە بێت وگوێی لەو پەیامە بێت کە بۆ من هاتووە، وباوەڕم پێ نەهێنێت، ئەوا لە ئەهلی دۆزەخ دەبێت .

ئەبێت ئەوەش بزانن کە خوای گەورە قورئانی پیرۆزی لە تەحریف ودەستکاری کردن وگۆڕان پاراستووە، وەك فەرموویەتی: ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴾ [15]واتە : بەڕاستی ئێمە خۆمان ئەم قورئانەمان ناردۆتە خوارێ و، هەر خۆیشمانین ئاگادارو پارێزەریی ، ولەدوژمنان ئەیپارێزین وناهێڵین زێد وکەمی تێدا بکەن، بۆیە ئەوە چەندین سەدە هات وچوو، لەگەڵ ئەو هەموو دژو نەیارانەدا، کەسێك نەیتوانیوە تەنها پیتێکی بگۆڕێ، یان لێی لاببات .

(15) سورەتی الحجر : 9 .

بەشی دووەم

هیچ کەسێك ناتوانێك لێکدانەوە وتەفسیر بۆ ئاینی پیرۆزی ئیسلام بکات، خوای گەورە وپێغەمبەرەکەی نەبێت (صلى الله عليه وسلم)، خوای گەورە بەقورئانی پیرۆزدا وپێغەمبەری خواش (صلى الله عليه وسلم) بەسوننەتەکەی، هیچ کەسێك لەپێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بەرێز وخۆشەویستتر نیە لای خوا، لەگەڵ ئەوەشدا ئەو تەنها ئەوەی لەسەرە ئەوەی بۆی هاتووە بیگەیەنێت بەخەڵکی، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ﴾ [16] واتە : ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هەر فەرمان وبریارێك لەلایەن پەوەردگارتەوە بۆت هاتووە، بێ دوودڵی و ترس لەهیچ کەسێ رایگەیەنە بەخەڵکی .

پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لەگەڵ ئەوەی لەسەری واجب بووە کە ئاینەکەی خوای گەورە بگەیەنێت بە خەڵکی، لەگەڵ ئەوەشدا خوای گەورە کارێکی تری خستوەتە ئەستۆی، ئەویش ڕوونکردنەوە وبەیانکردنی ئەو وەحیەیە کە لە لایەن خوای گەورەوە بۆی دابەزیوە، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴾ [17] واتە : ئەرکی سەرشانی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) تەنها گەیاندنێکی ڕوون و ئاشکرایە، (پێتان ڕابگەیەنێت و بەجوانیش بۆتان ڕوون بکاتەوە).

چۆنیەتی ئەو ڕوونکردنەوە وبەیانکردنەیش خوای گەورە بەکاری خۆی داناوە، وەك فەرموویەتی:﴿ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ١٨ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ١٩ ﴾ واتە : ئینجا کاتێ کە قورئانمان بۆ خوێندیتەوە (بە هۆی جبریلەوە) تۆش شوێن خوێندنەوەی ئەو بکەوە* لە پاشان دڵنیابە ڕوون کردنەوەشی لەسەر ئێمەیە .

سوننەتیش هەر وەحی خوای گەورەیە، بۆ پێغەمبەرەکەی، وەك فەرموویەتی : ﴿ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى ٣ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى ٤ ﴾ واتە : پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هەواو

---

(16) سورەتی المائدة : 67 .
(17) سورەتی نوور : 54

هەوسەوە قسە ناکات کە قورئان دەخوێنێت * ئەوەی کەرای دەگەیەنێت تەنها نیگاو وەحی خواییە .

هەر لەبەر ئەوە دەبینین کاتێك پرسیارێك لە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بکرایە ئەگەر پێشتر وەڵامەکەی بزانیایە، ئەوە وەڵامی دەدایەوە، خۆ ئەگەر نا، لەخۆیەوە وەڵامی نەدەدایەوە، بەڵکو چاوەڕیی وەحی دەکرد، تاوەکو خوای گەورە پێی ڕابگەیەنێت وبۆی ڕوون بکاتەوە .

نزیکترین کەسانێکیش لەتێگەیشتن و فەهمی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) وە، هاوەڵە بەڕێزەکانی بووە (خوا لەهەموویان ڕازی بێت)، لەبەر ئەوە تێگەیشتنیان لە قورئان، بۆ ئوممەتی ئیسلام بەڵگە ودەلیلە، بۆیە هەرکەسێك بڵێت : کەسانێك یان کەسێك جگە لەخوای گەورە بۆی هەیە یاسا وڕێسایەك لە دیندا دابنێت و حەڵاڵ و حەرام دیاری بکات بۆ خەڵکی، ئەوە بێگومان بەهاوبەشی خوای گەورە داناوە لە حوکم کردندا، ئەمەش بێگومان شیرك وبێباوەڕیە، وهیچ کەس لەزانایانی ئیسلامی ڕای جیاوازیان نییە لەم بارەیەوە .

خوای گەورەش کاتێك کە کەلامی هەق تەعالای خۆی دابەزاندووە، بێگومان مەبەستێکی هەبووە، ئەو مەبەستەش بە ئیرادە وویستی خۆی بووە، جا وویست ومەبەستی خوای گەورەش نابێت کەس ڕوونی بکاتەوە، ئەو کەسە نەبێت کەخۆی مۆڵەتی داوە، بێگومان ئەو کەسەش پێغەمبەری خودایە (صلى الله عليه وسلم) .

جا لەبەر ئەوە ئەو کەسەی کە لەقورئاندا ڕادەمێنێت وبیری لێ دەکاتەوە، بەدوو مەرج بۆی هەیە لەقورئان تێ بگات وحوکمی لێوە هەڵێنجێت :

یەکەم : نابێت لەچوار چێوەی زمانی عەرەبی دەرچێت، لەڕووی مانا ومەبەست پێکهاتە و گەیاندن و هتد ...

دووەم : نابێت پێچەوانە ودژ بێت بەمانا ومەبەستێك کە لەقورئاندا بە ڕوونی جێگیر بووە .

بێگومان هەموو ئەوەی دەدرێتە پاڵ خوای گەورە مەرج نییە هی ئەو بێت، ئەهلی کتاب بەوە گومڕابوون، کە زۆریان لەخۆیان دەکرد بۆ لێکدانەوەی مانا ومەبەستەکانی تەورات و ئینجیل، پشتیان لە مانا ومەبەستە ڕوون وئاشکراکان دەکرد بۆ ئەوەی دژایەتی ئەو حوکمانەی پێ بکەن کە

زانا وداناکان نەبێت لێی تی ناگەن، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾ [18] واتە : بەراستیی هەر لەخاوەن نامەکاندا هەیە' وەك (کەعبی کوڕی ئەشرەف) لەکاتی خوێندنەوەی تەوراتدا جۆرێك زمانیان بەیەکدا دەدەن بەمەبەستی ونکردن و شاردنەوەی سیفەتەکانی پەیامبەر (صلى الله عليه وسلم) بۆئەوەی ئێوە وابزانن گوایا ئەوەی ئەوان دەیخوێنن تەوراتە، کەچی لەتەوراتیشدا نییە بەڵکو تەنها پێچراوە ودروستکراوێکی خۆیانە، دەشڵێن: ئەوە کە دەیخوێنن خوا گووتویەتی و ناردوویەتی، دڵنیاش بن لەلایەن خواوەوە نییە، بەڵکو درۆ بەدەم خوا ئەکەن، خۆیشیان ئەزانن کە درۆئەکەن .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ ﴾ زمانیان خوار دەکەنەوە بۆ ئەوەی کەسی گوێگر بەهەڵە تێبگات و وای لەخەڵك تێبگەیەنن کە ئەوەی بەهەڵە دەیخوێننەوە و زمانیان خوار دەکەنەوە ووتە و کەلامی خوایە، لەکاتێکدا ئەوەی دەیخوێننەوە زۆر دوورە لەمەبەستی خوای گەورەوە، دوای ئەوە فەرموویەتی : ﴿ لِتَحْسَبُوهُ ﴾ بۆ ئەوەی خەڵکی واتێبگات کە ئەوەی ئەوان دەیخوێننەوە لەو پەڕاوەیە کە خوای گەورە بۆی ڕەوانەکردوون .

---

(18) سورەتی ال عمران : 87 .

بەشی سێهەم

مافی خوای گەورە (حق الله) :

پەرستنی خوای گەورە بەتاك وتەنهایی، وە ئەنجامدانی هەموو عیبادەت و پەرستشێك تەنها بۆ ذاتی هەق تەعالای ئەو، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴾ [19] واتە : خواو پەرستراوی راستەقینەی ئێوە، هەر خوایەکی تاك وتەنیایە، واتە: هەرئەویش بۆی هەیە یاسای ژیان و بوونەوەر دەست نیشان بکاو، حەڵاڵ وحەرامیش دابنێت، جگە خۆی هیچ پەرستراوێکی تر شیاو وراست نیە، هەربۆخۆشی زۆر بەبەزەیی وبەخشندەو دلۆڤانە.

وە نابێت بەهیچ شێوەیەك هاوبەشی بۆ دابنێیت لەو کارانە پەیوەندیان بە کارەکانی دڵ وزومان وباقی تری ئەندامەکانی تری لەشەوە هەیە، چونکە فەرموویەتی : ﴿ وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ﴾ [20] واتە : ئەی خەڵکینە! تەنها خوا بپەرستن وهیچ شتێك مەکەنە هاوبەشی، نەمرۆڤ، نەدار، نە بەرد.

دەبێت ئەوەش بزانین کە شیرك وهاوەڵپەیداکردنی گەورە بەهیچ شیوەیەك ئاسەواری هیچ خێر وحەسەناتێك ناهێڵێت ودەیانسڕێتەوە، وەك پەروەردگار فەرموویەتی : ﴿ وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾ [21] واتە : سوێند بەخوا بادڵنیابن کە وەحی و نیگا نێردراوە بۆ تۆو بۆ ئەوانەی پێش تۆش: ئەگەر هاوەڵگەر بیت وشەریک بۆ خوا بڕیار بدەیت کاروکردەوە چاکەکانیشت پووچە ودەچیتە ڕیزی خەسارەتمەند و زەرەرمەندانەوە.

خوای گەورە بەم شێوەیە لەگەڵ پێغەمبەری خوا دەئاخفێت، ئەی حاڵی کەسانی جگە لەو چۆن بێت ئەگەر بێتو شەریك وهاوەڵ بۆ خوا بڕیار بدەن .

---

[19] سورەتی البقرة : 163 .
[20] سورەتی النساء : 36 .
[21] سورەتی الزمر : 65 .

خوای گەورە بەهیچ شێوەیەك لەو کەسە خۆش نابێت کە هاوەڵ و شەریکی بۆ بڕیار دەدات، ئەگەر بێتو تەوبە نەکات ونەگەڕێتەوە بۆ لای خوا، وەك فەرموویەتی : ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ﴾[22] واتە : بەڕاستی خوای گەورە خۆش نابێت ئەگەر هاوەڵی بۆ بڕیار بدرێت، بێجگە لەوە لە هەر گوناهێکی تر بیەوێت خۆش دەبێت .

هەروەها فەرموویەتی : ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴾[23] واتە : بێگومان ئەو کەسانەی بێ بڕوابوون وبەرهەڵستی خەڵکیشیان دەکرد لەڕێبازی خوا، پاشان هەر بەکافری وبێ دینیش مردن، هەرگیز خوا ئەوانە نابەخشێت، چونکە لەسەر کوفرو بێ بڕوایی مردوون .

هەرکەسێك بە بێباوەڕی بمرێت، ئەوە بێگومان لەئاگری دۆزەخدایە، وەك خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿ وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾[24] واتە : جا هەرکەسێکتان لەئایینی خۆی پاشگەز بێتەوە، و بەکافرییش بمرێت، ئەوانە کە بەکافری دەمرن کارو کردەوەیان لە هەردوو دونیا بەفیرۆ دەڕوا، لەم دنیایەدا لە خێرو بێری ئیسلام بێ بەش ئەبن، ومامەڵەی بێ بڕواییان لەگەڵ دەکرێ، لەولایش هیچ پاداشتێکی خێریان نابێت، دەشبنە هاوەڵ وهاوڕێی دۆزەخ و، بەهەتاهەتایش لەوێ ئەمێننەوە .

هەروەها فەرموویەتی : ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴾[25] واتە : بەڕاستی ئەوانەی کە بێ باوەڕ بوون و بەبێ باوەڕی مردوون، ئا ئەوانە لەعنەت ونەفرینی خواو فریشتەکان و هەموو خەڵکیان بەگشتی بەسەردا دادەبارێت .

---

(22) سورەتی النساء : 48 .
(23) سورەتی محمد : 34 .
(24) سورەتی البقرة : 217 .
(25) سورەتی البقرة : 161 .

هەندێك جار پێدەچیت کەسێکی بێباوەڕ تاکێکی سوودمەند وقازانج بەخش بێت بۆ خەڵکی، ئەمەش ئەو جۆرە ڕامهێنانەیە کە خوای گەورە تەواوی شتە سودمەندەکاتی تری ڕامهێناوە وخستونیەتیە خزمەت خەڵکیەوە، وەك ڕامهێنانی خۆر ومانگ وهەور وباران وئاو وهەواو کە هەموو ئەمانە سوودمەندترن بۆ خەڵکی لەکەسی بێباوەڕ، چونکە بێباوەڕەیی بەوە دەوترێت کە بێباوەڕبێت بەخوای گەورە، نەك بێباوەڕ بێت بە سروشت، بەهەمان شێوە سزایش دەکەوێتە سەر ئینکاری کردنی مافی خوای گەورە، نەك ئینکاری کردنی مافی سروشت .

بەشی چوارەم

باوەڕ و بێباوەڕی (الإيمان والكفر) ئەم دوو دەستەواژە وحوکمە، دوو شتن کە تەنها خوای گەورە دایاندەبەزێنێت ومافی ئەوەی هەیە ئەو بڕیارە بدات، هیچ کەسێك بێباوەڕ ناکرێت وبەبێ باوەڕ دانانرێت، بە بەڵگە وبەبینە نەبێت، خەڵکیش لەسەر زەویدا بوون بە دوو بەشەوە، و سێهەمیان نییە، یان باوەڕدارە، یاخود بێباوەڕ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ ﴾ [26] واتە : ئەوذاتە ئەوەیە ئێوەی دروست کردووە، جا هەتانە بێ باوەڕەو هەیشتانە باوەڕدار .

ئەو حوکمانەشی کە تایبەتن بە باوەڕدار و بێباوەڕەوە، ئەو حوکمانەن کە خوای گـەورە لـەقـورئانی پیرۆز و پیغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لەسوونەتی خۆیدا باسیان کردوون و ڕوونیان کردونەتەوە .

دووڕووەکانیش ئەوانەن :

- یان بێباوەڕن، بەڵام بێباوەڕیەکەی خۆیان شاردوەتەوە و خۆیان وا پیشان دەدەن کە باوەڕدارن، وەك ئەو کەسەی کە وانیشان دەدات باوەڕی بەخوای گەورە و پەڕاوەکانی و پێغەمبەرەکانی هەیە، بەڵام لەناو دڵیدا بەدرۆیان دەزانێت و باوەڕی پێیان نییە، ئەمەش خوای گەورە پەنامان بدات، دوو ڕووی گەورەی پێ دەوترێت .
- یان ئەوەتانێ ئەم کەسانە موسڵمانن، بەڵام تاوان وگوناهەکانیان دەشارنەوە، وگوێڕایەڵی خۆیان بۆ خوای گەورە نیشان دەدەن بەخەڵکی، وەك ئەو کەسەی کە وا نیشان دەدات کە زۆر بەوەفا وخاوەن بەڵێنە، بەڵام لەژێرەوە کەسێکی خیانەت وغەدر کەرە، یان وانیشان دەدات کەسێکی ڕاستگۆ بێت لەووتار و گوفتاریدا، بەڵام لەژێرەوە شتێکی تر بێت، ئەم جۆرە کەسانە دوو ڕووی بچوکیان پێ دەوترێت لەئیسلامدا، جا بۆیە کەسی دوو ڕوو (مونافق) لە ڕواڵەتدا وەك کەسێکی موسڵمان هەڵسوکەوتی لەگەڵدا دەکرێت .

بنەما وئەصڵ لەماڵ وخوێنی موسڵماندا : ئەوەیە کە حەرامە ونابێت توخنی بکەویت، بە پێچەوانەشەوە بنەما وئەصڵ لەماڵ وخوێنی کەسی بێباوەڕیدا ئەوەیە حەڵاڵە، ئەمەش

---

(26) سورەتی التغابن : 2 .

بە شێوەیەکی ڕەها و (مطلق) نا، چونکە جاری واهەیە کەسی بێباوەڕ بەهۆی پەیمان و بەڵێنێکەوە، یان کەسێکی موسڵمان پەنای داوە، یان بەهۆی ئەوەی لە ئەهلی ذمەیە وسەرانە وجزیە دەدات بە دەوڵەتی ئیسلامی، ماڵ وخوێنیان حەڵاڵ نابێت، هەروەك چۆن جاری واهەیە موسڵمانێك بەهۆی تاوانێکە دەکرێت بکوژرێت، وەك ئەوەی کەسێکی بێتاوانی کوشت دەبێت بکوژرێتەوە، یان پیاو وژنێك کە شوویان کردبێت و ژنیان هێنا بێت و زینا بکەن، دەبێت بکوژرێت، ئەمەش لەپێناوی ئەوەی کۆمڵگە پارێزراو بێت لەتاوان و داوێن پیسی .

هیچ کەسێکیش بە بێباوەڕ و کافر دانانرێت، جگە لەو کەسە نەبێت کە خوای گەورە یان پێغەمبەرەکەی (صلى الله عليه وسلم) **بەبێباوەڕ وکافریان داناوە .**

- وەك ئەو کەسەی کەباوەڕی بەخوای گەورە نەبێت، یان خوای گەورە بەدرۆ بزانێت، یان پێغەمبەرەکەی (صلى الله عليه وسلم) .
- یان گاڵتە وقەشمەری بەخوا یان بە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بکات : وەك خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ۝٦٥ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴾[27] واتە : ئەی موحەمەد پێیان بڵێ ئایا گاڵتەتان بەخواو ئایەتەکانی، وبەپێغەمبەرەکەی کردبوو؟ (هەر ووتەیکی کوفرو ناشیرین وناقوڵا لەدەم دەرچێت، وگاڵتە وقەشمەری بێت بەخوا وپێغەمبەر بێگومانە مرۆڤی پێ کافر دەبێت) * بڵێ: بروبیانووی بێجێ مەهێننەوە، چونکە پاش ئەوە باوەڕتان هێنا، کافربوونەوە، ئەگەر لەبرێکتان خۆش ببین لەبەر ئەوە کەپەشیمان بوونەوە لەگوتەکەتان، ئەوا سزای برێکیان دەدەین بەهۆی ئەوەی تاوانکاربوون، واتە: بەردەوام بوون لەسەر کوفرو نیفاق .

یان سەرکەشی وملەجەڕی بکات وگوێڕایەڵی خوای گەورە و پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) نەکات .

- یان ئینکاری ئەو حوکمانە بکات کە لەئیسلامدا کە بە حوکمە (قطعي) وبڕاوەکان ناسراوون، وەك کەسێك باوەری بە نوێژ یان زەکات یان بەڕۆژوو یان بە زەکات نەبێت کە خوای گەورە واجبی کردوون لەسەر مرۆڤەکان .

(27) سورەتی التوبة :65 - 66 .

یان درۆ بەدەم خوای گەورە بکات، وەك خوای گەورە لەبارەی ئەم جۆرە كەسانەوە فەرموویەتی:

﴿إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴾ (28) واته: بێگومان هەر ئەوانە درۆ هەڵدەبەستن كە باوەڕیان بە ئایەتەكانی خوا نیە، هەر ئەوانیش درۆزنن ودرۆیان كردۆتە پیشە .

هەروەها فەرموویەتی : ﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ ۚ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴾ (29) واته : كێ لەوە ستەمكارترە كە درۆ هەڵدەبەسێت وهاوەڵ بۆ خوا بڕیار دەدات، یان ئەو حەق وڕاستیەی كە بۆی هاتووە بە درۆی دەزانێت، مەگەر هەر دۆزەخ شایستە بێت، ئایا لە دۆزەخدا جێگە وڕێگەیەكی هەمیشەیی بۆ بێباوەڕان دابین نەكراوە؟ (بێگومان ئامادە كراوە).

زانایانی تەفسیر لەم ئایەتەدا ووشەی (ظلم) یان بە بێباوەڕی تەفسیر كردووە .

- یان پەرستن وعیبادەت بۆ غەیری خودا بكات، وەك خوای گەورە لەم بارەیەوە فەرموویەتی : ﴿ وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴾ (30) واتە : ئەوەی لەگەڵ خوادا هانا بۆ خوایەكی تر دەبات، ودەیپەرستێت، بەڵگەیەكیش نیە لەسەر شیاوی بۆ پەرستنایەتی، ئەوە هەر پرسینەوەی كار وكردەوەكانی لای پەروەردگاریەتی، وە نایگەیەنێت بە بەختیاری، چونكە كافرو بێباوەڕە، دەی خۆ بێباوەڕەكان هەرگیز بەختیارو ڕزگار نابن .

جا یەكسانە وهیچ جیاوازی نییە ئەگەر هاتوو ئەو كەسە بەپوختی جگە لەخوای گەورە بپەرستێت، یان ئەوەی دەیپەرستێت بیكاتە ناوەندگیر و(واسطة) لەنێوان خۆی وپەروەردگاردا، هەمووی كوفر وبێباوەڕیە، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ ۚ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي

(28) سورەتی النحل : 105 .
(29) سورەتی العنكبوت : 68 .
(30) سورەتی المؤمون : 117 .

الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴾ [31] واتە: وەلە باتی خوای گەورە چەند شتێکی وا دەپەرستن کە نەدەتوانن زیانێکیان پێ بگەیەنن، ونەسوودێکیان پێ ببەخشن، دەشڵێن : ئەوانەی- دەیانپەرستین- لای خوا تکاکارمان دەبن، واتە : بۆ ئەو مەبەستە ئێمە ئەیانپەرستین، ئەی موحەمەد بڵێ: باشە ئایا ئێوە خوا ئاگادار دەکەنەوە بەشتێک کە لەئاسمانەکان ولەزەویدا هەبێت وخوا نەیزانێت ؟ پاک وبێگەردەو بەرزو بڵندە ودوورە لەوەی کەنەفامان دەیکەن بەهاوەڵی.

- یان ئەوەتانێ ئەوەی کەمافی خوای گەورەیە، بدرێت بە کەسێکی تر جگە لەئەو، وەك ئەوەی مافی حوکم وتەشریع ویاسادانان بدرێت بەکەسێکی تر جگە لەخوا، چونکە مافی حوکم وتەشریع ویاسادانان تەنها بۆ خوای گەورەیە، وپەروەردگار بەعیبادەت وپەرستشی ناوەزەد کردووە، وەك لەم بارەیەوە فەرموویەتی : ﴿ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ﴾ [32] واتە : گشت حوکم وبڕیارێك تەنها وتەنها هی خوایە، دەبێ تەنها ئەو حاکم وبڕیار بەدەست بێت، فـەرمانیداوە کەئێوە دەبێت تەنها ئەو بپەرستن وگوێڕایەڵیی هەر لەو بکەن .
- یان باوەڕی وابێت کە جگە لەخوای گەورە کەسانێك غەیب دەزانن و ئاگاداری شتە نادیارەکانن، وەك جادووکردن وئەستێرەگرتنەوە، لەم بارەیەشەوە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ ﴾ واتە : ئەی موحەممەد (صلى الله عليه وسلم) پێیان بڵێ: هیچ کەسێك لەوانەی کە لەئاسمانەکان و زەوییدان - بێجگە لە خوا- ئاگایان لەغەیب نیە .

کەواتە غەیب زانین مافێکی تایبەتی خوای گەورەیە، تەنانەت پێغەمبەرانیش ئاگاداری شتێکی لەو شێوەیە نەبوون، ئەگەر خوای گەورە بە وەحی ئاگاداری نەکردبنەوە، وەك لەم بارەیەوە فەرموویەتی : ﴿ قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾ [33] واتە ئەی موحەمەد (صلى الله عليه وسلم) بڵێ: من خاوەنی هیچ شتێك - چ سوود چ زیان- بۆ خۆشم نیم، مەگەر ئەوەندە خوا وویستی لەسەر بێت ، ئیتر من لە کوێ هاتنی ڕۆژی قیامەت ئەزانم،

---

(31) سورەتی : یونس : 18 .
(32) سورەتی : یوسف : 40 .
(33) سورەتی الاعراف : 188 .

خۆ ئەگەر غەیب و شاراوەکانم بزانیایە (بێ وەحی) ئەوە چاکەی زۆرم کۆدەکردەوە بۆخۆم وهیچ ناخۆشیەکیشم تووش نەدەبوو، من هیچ شتێک نیم تەنها ترسێنەرێک (بۆ یاخیەکان) و مژدەدەریشم بۆ کەسانێک کە باوەڕ دەهێنن .

- یان ئەگەر گومانی ئەوە بکات شتێکی دروستکردووە لە دروستکراوەکانی خوا، یان وا گومان بەرێت کە دەسەڵاتی ئەوەی هەیە وتەصەڕوف دەکات لە گەردوون، وژیان، ومردنی کەسەکان، لەم بارەیەشەوە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴾ [34] واتە : ئەوانە چەند هاوبەشێکیان بۆ خوا داناوە، کە وەکو دروستکراوی ئەو (خوا) یەیان دروست کردبێت، ئەوجا ئەو دروستکردنە لەوانی شێواندبێ، وچەواشە بووبن ، وئیتر دوای ئەوە پەرستبنیان ؟ بڵێ: ئەی موحەممەد (صلی الله علیه وسلم) تەنها هەر (الله) خوایە دروستکەری هەموو شتێك، نەك ئەو بتانەی ئەوان دەیانپەرستن، وە ئەویش تاك وتەنیای دەسەڵاتدارە، بە سەرهەموو شتێكدا .
- یان کەسانێك لەبێباوەڕان بکاتە خۆشەویست وپشتیوان وپاڵپشتی خۆی، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ ﴾ [35] واتە : هەرکەسێکیشتان دۆستایەتییان لەگەڵ بکات، بیانکات بەیارمەتیدەر و دۆستی خۆی، بێ شك ئەوکەسە هەر لەوانەو بەوان دادەنرێت .

جا هەرکەسێك بتوانێت لە ئاینی پیرۆزی ئیسلام وئەحکامەکانی تێبگات بەڵام بەئارەزووی خۆی پشتی لێ هەڵبکات ونەیەوێت لەئیسلام و ئەحکامەکانی تێ بگات، ئەوە بێگومان بێباوەڕە، ئەگەر چی لە هەقیقەتیشدا جاهل ونەزان بێت، چونکە جەهل ونەزانینی ئەو کەسە بەشێوەیەکە دەتوانێت نەیهێڵێت وشارەزابێت، بەڵام پشت هەڵدەکات ونایەوێت تێبگات، وەك خوای گەورە لەبارەی ئەم جۆرە کەسانەوە فەرموویەتی : ﴿ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴾ [36] واتە : زۆربەی خەڵکی حەق وحەقیقەت ناناسن ودژایەتی دەکەن وڕووی لێ وەردەچەرخێنن .

---

(34) سوەتی الرعد : 16 .
(35) سورەتی المائدة : 51 .
(36) سورەتی الانبیاء : 24 .

لەم ئایەتەدا خوای گەورە باسی ئەوەی کردووە ئەو بێباوەڕانە نەزان وجاهیلن، بەڵام بە ئیختیار وویستی خۆیان، چونکە نایانەوێت تێبگەن .

هەروەها دەفەرموێت : ﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ ﴾ (37) واتە : بێباوەڕان پشت هەڵدەکەن لەو ئاگاداری وبێدارکردنەوەیە (کە پێغەمبەران پێیان ڕاگەیاندوون) .

نەشارەزایی وبێئاگایی لەوورد ودرشتی هەق وڕاستی، بەهۆی پشتهەڵکردنی ئەو کەسە خۆی لەبیستنی هەق وڕاستی، بەهیچ شێوەیەك لەئیسلامدا بەعوزر وبیانویەکی بەجێ دانانرێت، هەر ئەمەش بووە بەمایەی گومڕایی وسەرلێشێواوی ئوممەتەکان بەدرێژایی مێژوو، چونکە هەقیان دەبیست وگوێیان لێی دەبوو، بەڵام پشتیان لێ هەڵدەکرد ونەیاندەویست لێی تێبگەن .

جا بۆیە دەبینین زۆربەی بێباوەڕان بەردێژایی مێژوو گرنگیان نەداوە بەو بەڵگە و ئایەتانەی کە لەگەردوون بەدی دەکرێن، یاخود خوای گەورە لەشەرعدا بۆی باسکردوون، خوای گەورە لەم بارەیەوە فەرموویەتی : ﴿ وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴾ (38) واتە : چەندەها بەڵگەو نیشانە لە ئاسمانەکان وزەویدا هەن (لەسەر دەسەڵاتدارێتی وجوانکاری خوای پەروەردگار لەگەردووندا) کەچی زۆربەی خەڵکی بەلایدا تێدەپەڕن وتێنافکرن وپشتی تێدەکەن .

هەروەها فەرموویەتی : ﴿ بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ ﴾ (39) واتە : ئێمە قورئانێکمان پێدان کە بەهەق ئامۆژگارییان دەکات، کەچی ئەوان لەوە ڕوو وەردەگێڕن وپشتی لێهەڵدەکەن .

پشتهەڵکردن و ڕوو وەرگێڕان لەگەڵ شارەزایی وبەئاگابوون، نابێتە هۆی سقوط کردنی مافەکانی خەڵکی لەنێوانیان خۆیاندا، ئیتر چۆن دەبێتە هۆی سقوط کردنی مافەکانی خوای گەورە ؟!

(37) سورەتی الاحقاف : 3 .
(38) سورەتی یوسف : 105 .
(39) سورەتی : المؤمنون : 71 .

ئەگەر مرۆڤ بەو ژیریەی کە خوای گەورە پێی بەخشیوە لەنیشانە وبەڵگەکانی گەردوون وورد نەبێتەوە وتێ نەفکرێ لێیان، ئەوە بێگومان ئەو مەبەست ومانا ومەقصەدانەی کە ئەو بەڵگە ونیشانانەی لەپێناودا دروستکراوە، لای ئەو کەسە وون دەبێت، بەو ئەندازەیەی کەپەلەی کردووە لەتێرامان لەو نیشانە وبەڵگانەدا، هیچ سودێکی نابێت بۆی هەرچەند ئەو بەلگە ونیشانانەش زۆر بەهێزبن، چونکە تیگەیشتن لەبەڵگە ونیشانەکانی خوا تێرامان و بیرکردنەوەیان دەوێت، کەسێکیش بیرنەکاتەوە و تێرانەمێنێت بێگومان هیچ شتێك سوودی بۆی نابێت، هەرچەند هەموو ڕۆژێك بێت بەبەردەمیدا وبەسەریدا تێپەڕ بکات، خوای گەورەش فەرموویەتی : ﴿ وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴾ [40] واتە : ئێمە ئاسمانمان کردووە بەسەقفێکی پارێزراو، کــەچی ئەوانە ڕوو وەردەگێڕن لەهەموو نیشانە وبەڵگەکانی ئاسمان .

مرۆڤ هەندێك جار بەگومانی خۆی دەکەوێتە هەڵەوە، واگومان دەبات ئەگەر هاتوو پشتی هەڵکرد لەتێگەیشتن لەووردەکاریەکانی هەق وڕاستی، ئیتر چاوپۆشی لێدەکرێت لەو هەڵە وتاوانانەی کە بەدوایدا دێت، نەخێر وانییە، مرۆڤ لەلایەن خوای گەورە تەکلیف کراوە کە ژیری وبیری بخاتە کارەوە بۆ تێگەیشتن لەسەرجەم لەو نیشانە و بەڵگانەی کە خوای گەورە لەدەوروبەری دروستی کردوونو بەدی هێناون .

هۆی پشتهەڵکردن وگوێ پێنەدانیش دەگرێتەوە بۆ هەندێك هۆکار، یان ئەو کەسە لەبەر خۆبەزلزانی ولوت بەرزی گوێ نادات بەو بەڵگە ونیشانانە، یان لەناو گاڵتە وگەپ وڕابواردندا نوقم بووە و ئاگای لەهیچ نەماوە، بۆیە دەبینین ئەو جۆرە کەسانە کاتێك دەکەونە ناو کێشە وگیروگرفت وتەنگانە وناڕەحەتیەکەوە، هەر هەموو ئەو خۆبەزلزانین ولەزەتی ڕابواردنەی لەبیر دەچێتەوە ویەکسەر پەنا بۆ خوا دەبات ودەپاڕێتەوە وهەق بەچاوی خۆی دەبینێت، زۆرێکیش لەو کەسانە تەوبە دەکەن و دەگەڕێنەوە بۆلای خوای گەورە .

(40) سورەتی الانبیاء : 32 .

بەشی پێنجەم

باوەڕ (الإيمان) : بریتیە لە ووتە وکردەوە وباوەڕ (ئیعتقاد)، ئەم سێ بەشەی باسمانکردن هەرهەموویان باوەڕ (ئیمان) پێکدەهێنن، هەروەك چۆن نوێژی مەغریب سێ ڕکاتە، ئەگەر هاتوو تەنها یەك ڕکاتی کەم بێت پێی ناوترێت نوێژی مەغریب، بەهەمان شێوە ئەگەر هاتوو یەکێك لەو پایانەی ئیمان نوقسان بێت (ووتە - کردەوە - باوەڕ وئیعتقاد) بە ئیمان دانانرێت .

ئەو سێ دانەیەشی باسمانکردن ناویان لێ نانێین ئەرکان، یان مەرجەکانی ئیمان، هەرچەند ئەم دەستەواژانە تا ڕادەیەك مەبەستی ڕاست ودروست دەدەن بەدەستەوە، چونکە هەندێکیان پێدەچێت چەمکی هەڵە بدەن بەدەستەوە .

هەقیقەتی ئەو سێ شتەیش کە ئاماژەمان پێدان، ئەوەیە بە نەهاتنەدی یەکێکیان ماناومەبەستی ئیمانیش نایەتەدی : ئەمەش یەکێکە لەتایبەتمەندیەکانی شەریعەتی محمد المصطفى (صلى الله عليه وسلم)، مەبەست لە بیروباوەڕ وئیعتقاد ئەوە نییە، کە خێروخۆشیت بۆ خەڵکی بوێت وسەلامەت بیت لەهەموو غەش وخیانەتێك، چونکە زۆربەی دەروون ونفوسەکان مەیلی ئەوە دەکەن هەرچەند باوەڕی بەخالیق ودروستکەرێکی بەدەسەلات وبەتوانایش نەبێت، بەڵکو مەبەست لە ئیعتقاد وباوەڕ ووتەی دڵ وکاروکردەوەیەتی .

مەبەست لەووتەی دڵیش : باوەڕ وبەڕاستزانینی (لا إله إلا الله ومحمد رسول الله) و باوەڕ بەوەیش ئەوەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بۆی هاتووە لەلایەن پەروەردگاریەوە هەر هەمووی هەقە وڕاستە .

مەبەست لەکاروکردەوەی دڵیش: خۆشەویستی (الله)، وپێغەمبەرەکەی، وئاینی پیرۆزی ئیسلام، وە خۆشەویستنی ئەوەش کەخوا وپێغەمبەرەکەی خۆشیان دەوێت، لەگەڵ دڵسۆزی وئیخلاص لە عیبادات وپەرستشنەکاندا بۆ پەروەردگار .

ئەبێت ئەوەش بزانین مەبەست لەووتەی خێر، کوورت هەڵنایەت لەووتە چاکەکانی وەك ڕاستگۆی لەگوفتار، ونەرم ونیانی لەگەڵ دایك وباوك، وسەلام لەخەڵك کردن، وڕێنمونی کردنی کەسێك کە ڕێگای وونکردووە، چونکە هەموو ئەمانە زۆربەی خەڵکی حەزیان لێیەتی، ئەگەر چی کافر

وییبّاوەڕیش بن، وباوەڕیان بەبوونی خوایش نەبێت، بەڵکو مەبەستمان لەووتەی خێر ئەوەیە کە تایبەت مەندی پەیامەکەی محمد المصطفى (صلى الله عليه وسلم) ــە .

لەسەروو هەمووشیانەوە ووتنی شایەتومانە وبەڕاست زانینیەتی بەدڵ (أشهد أن لا إله إلا الله و أن محمد رسول الله) ، تەسبیحات کردن و بەگەورە گرتنی خوای گەورە بەووتنی ذیکری (الله أكبر) بەهەق وڕاستی .

وە مەبەستمان لە کردەوەی چاکەش کورت هەڵهێنانی نییە لەکردەوەی باشە گشتیەکان، وەك چاکەکردن لەگەڵ دایك وباوك، یان لابردنی ئەزیەت وئازار لەسەر ڕێگای خەڵکی، یان خواردندان بەهەژاران، وسەرخستن ویارمەتیدانی کەسانی ستەملێکراو، وڕێزنان لەمیوان، چونکە هەموو ئەم کردەوە باشانە خەڵکانێك کە باوەڕیشیان نەبێت بەخوا حەز لەوەها کارێك دەکەن، بەڵکو مەبەستی سەرەکی لەکاروکردەوەی خێروچاکە ئەو کاروکردەوانەیە کە تایبەتە بە پەیامی محمد المصطفى (صلى الله عليه وسلم)، وەك نوێژکردن وزەکات دان، وڕۆژووگرتن، وحەجکردن، ونمونەی تری وەك ئەم کردەوانە، لەگەڵ ئەو کردەوانەی تریش کە لەسەرەوە باسکران .

ئەو کردەوانەش کە سەرجەم پەیامە ئاسمانیەکان لەسەری یەکرا ویەکدەنگن، وفیطرەت وسروشتی سەلیمی مرۆڤیش ئارەزووی دەکات، وەك حەزکردن بەخێروخۆشی خەڵکی، وڕاستگۆی لەگوفتار، وچاکە کردن لەگەل دایك وباوك، وخواردندان بەهەژاران، ولابردنی ئەزیەت وئازار لەسەر ڕێگای خەڵکی ونمونەی تری وەك ئەم کاروکردەوە چاکانە، ئەگەر هاتوو مەبەست لێیان ڕەزامەندی خوای گەورە ودڵسۆزی بێت بۆ پەروەردگار ئەوە بێگومان ئیمان وباوەڕی مرۆڤی پێ زیاد دەکات، بەڵام مانانی ئەوە نییە ئەگەر هاتوو ئەم کردەوانە نەبوون ئەوا ئەو کەسە ئیمان وباوەڕی نییە، وە ئەگەر هەیشبوون ئیتر ئەو کەسە باوەڕدارە، نەخێر بەڵکو مانای ئەوەیە هەر کەس ئەو کردەوە باشانە بکات ئەوە فیطرەتی ساغ وسەلیمە، وئەو بەها مرۆییەی کە خوای گەورە مرۆڤی لەسەر خەلق کردووە نەگۆڕراوە، ئەم جۆرە لەفیطرەتیش هەموو کاتێك زۆر نزیکە لەوەرگرتنی هەق وڕاستی وقبوڵ کردنی، چونکە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ﴾ [41]

(41) سورەتی الروم : 30 .

واتە: لەسەر ئەو خیلقەتە بن خوا خەڵکانی لەسەر دروستکردووە، واتە پەیڕەوی ئاینی یەك خواپەرستی بکەن .

ئیمان : زیاد وکەم دەکات، یان جاری واهەیە خوا پەنامان بدات نامێنێت، زیادکردنیشی بە طاعەت وگوێڕایەڵی خوا وپێغەمبەری خوایە (صلى الله عليه وسلم)، وە هەروەها ئیمان کەمیش دەکات بە سەرپێچی خوا وپێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)، ئەبێت ئەوەش بزانین کە ئیمان بەکوفر وشیرك وهاوەڵ پەیداکردن نەبێت نا فەوتێت وتیاناچێت، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا ﴾ (42) واتە : باوەڕدارانی ڕاستەقینەو دڵسۆز هەر ئەوانەن کە هەرناوی خوا هێنرا، دڵیان لەبەر گەورەیی ئەو دەکەوێتە لەرزەو، ترسی لێدەنیشێت، هەر کە ئایەتەکانیشی دەخوێنرێنەوە بەسەریاندا، باوەڕیان زیادو بەهێز دەبێت .

هەروەها فەرموویەتی : ﴿ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ ﴾ (43) واتە : هەر ئەو خوایە خۆی ئارامی وهێمنی دابەزاندۆتە سەر دڵی ئیمانداران، بۆ ئەوەی کەئیمانیان دامەزراوترو پتەوتر بکات، سەرەڕای (ئیمانداری وخواناسیان) ئیمانیان زیاد ببێت .

پاش کوفر و بێباوەڕیش، ئیمان وباوەڕ بۆ هیچ کەسێك ثابت وجێگیر نابێت وبەباوەڕدار ناژمێررێت، بەم مەرجانەی خوارەوە نەبێت :

یەکەم : باوەڕ وئیعتقاد، ئەویش بەگوفتاری دڵ، کەمەبەست پێی پەیامەکەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بەڕاست بزانێت، وە بەگوفتاری دڵ، مەبەست پێی، خۆشەویستی خوا وپێغەمبەرەکەی (صلى الله عليه وسلم)، وە خۆشەویستی ئەوەشی کە خوا وپێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) خۆشیان دەوێت .

---

(42) سورەتی الانفال : 2 .
(43) سورەتی الفتح : 4 .

دووەم : پاشان بە ووتەی زومان جارێکی تر شایەتومان بهێنێتەوە و بڵێ : (أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمد رسول الله) .

سێهەم : پاشان کاروکردەوەی ئەندامەکانی جەستەیــە، وەك ئــەنجامدانی (نوێژ و ڕۆژوو وحەج ودەرکردنی زەکات) .

جا بۆیە هەرکەس بەدڵی پەیامەکەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بەڕاست بزانێت، لەگەڵ ئەوەدا بتوانێت بەزومانیش شایەتومان بهێنێت، بەڵام شایەتومانی نەهێنا، ئەوە بەباوەڕدار دانانرێت .

وە هەرکەسیش بەدڵی پەیامەکەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بەڕاست بزانێت، بە ومانیش شایەتومانی هێنا، وە توانای ئەوەشی هەبوو کەئەو کاروکردەوانەی کە تایبەتە بە پەیامەکەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئەنجامی بدات، بەڵام ئەنجامی نەدا، دیسان ئەو کەسە بە باوەڕدار دانانرێت .

بەڵام هەرکەسێك دەیویست وئیرادەی ئەوەی هەبوو کەبەزومان شایەتومان بهێنێت، یان ئەو کاروکردەوانە ئەنجام بدات کە شەریعەتی ئیسلام فەرزی کردوون، بەڵام نەیتوانی بیکات، ئەوە خوای گەورە لەبارەی ئەو کەسانەوە فەرموویەتی : ﴿ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾ [44] واتە : خوای گەورە بەدەر لەتوانا تەکلیف و ئەرك ناخاتە سەرشانی هیچ کەسێك .

هەروەها فەرموویەتی : ﴿ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا ﴾ [45] واتە : خوای گەورە بەگوێرەی دارایی هەر کەسێک داوی بەخشینی دەکات .

لەم دوو ئایەتە پیرۆزەوە بۆمان ڕوون بوویەوە خوای گەورە هێندەی ئەو توانا ودەسەڵاتەی داویەتی بە بەندەکانی داوای عیبادەت وپەرسشەکانیان لێ دەکات، ئەگەر بەندەکانی کەوتنە حاڵەتێکەوە کە توانای ئەوەیان نەبوو فەرمانەکانی خوای گەورە جێ بەجێ بکەن، خوای گەورەش داواکاری وتەکلیفەکانی شەریعەتیان لەسەر سووك دەکات، بۆ نمونە خوای گەورە فەرزی کردووە بەئاوێکی خاوێن دەست نوێژ بگرین بۆ نوێژ کردن ، خۆ ئەگەر ئاو دەست نەکەوت، خوای گەورە مۆڵەتی

(44) سورەتی البقرة : 286 .
(45) سورەتی الطلاق : 7 .

داوە بەگڵ تەیەمووم بکرێت لەبری ئاو، خۆ ئەگەر لەجێگایەکدا بوویت گڵیش دەست نەکەوت ئەوە دروستە بەبێ دەست نوێژ نوێژەکەیشت بکەیت، یان خوای گەورە لەسەر فەرزکردوین لەڕەمەزاندا بەڕۆژوو بین، ئەگەر کەسێك نەخۆش بوو یان لەسەفەردا بوو، دەتوانێت نەیگرێت، وپاشان بیگرێتەوە، خۆ ئەگەر ئەو کەسەی نەخۆشە، نەیتوانی پاشانیش بیگرێتەوە، ئەوە خوای گەورە تەکلیفی گرتنەوەی لێ ناکات.

بەشی شەشەم

خوای گەورە ومیهرەبان خاوەنی کۆمەڵێك صیفات وناوی پیرۆزە، هیچ کەس هێندەی خوای گەورە شارەزاتر نییە بەخوای گەورە خۆی، بۆیە ئەو صیفەتانەی کە خوای گەورە لەسەر خۆی نەفی کردووە ئێمەش نەفی دەکەین و لێی دوور دەخەینەوە، وە ئەو ناو صیفەتانەشی کەخوای گەورە وپێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لەقورئان وسوننەتدا بڕیاریان داوە، ئیمەش بۆی بڕیار دەدەین وباوەڕمان پێیەتی، وە هەموو صیفەت وناوێکی نەشیاوی لێ دوور دەخینەوە، هەروەك چۆن هەموو مانایەکی کەمال وتەواوی بۆ بڕیار دەدەین، چونکە خوای گەورە خاوەنی هەموو صیفەتێکی کەماله، بەهەمان شێوە ئەو ناو وصیفەتانەی خوای وپێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بڕیاریان داوە، باوەڕمان پێیەتی بەبێ ئەوەی کەیفیەتی بۆ دابنێین، یان بیشوبهێنین بەشتێکی تر، یان هاوشێوەی و وێنەی بۆ بڕیار بدەین .

هەرکەسێکیش وەصفی خوای گەورەی بەو شێوە کەموکورتیە کردبێت، ئێمەیش ئەو صیفەتە کەموکورتیە بەهەموو شێوەیەك نەفی دەکەین بۆ خوای گەورە، هەروەك چۆن خوای گەورە ژن ومناڵی بۆ خۆی بڕیار نەداوە ونەفی کردووە، لەم بارەیەشەوە فەرمــــوویەتی : ﴿ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُن لَّهُ صَاحِبَةٌ ﴾ [46] واتە : باشە چۆن خوای گەورە ڕۆڵەی دەبێت ؟! خۆ ئەوذاتە هاوسەری نییە، هەروەها فەرموویەتی : ﴿ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴾ [47] واتە : خوای گەورە هیچ کەسی لێ نەبووە وخۆشی لە کەس نەبووە .

هەروەها صیفەتی بەخیلی وچروکی نەفی کردووە، لەکاتێکدا جولەکەکان وەصفی خوای گەورەیان بەوە دەکرد کە چروك و بەخیلە (پاك وبێگەردی بۆ خوای گەورە) وەك فەرموویەتی: ﴿ وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ ﴾ [48] واتە : ئەو جولەکە (نەفام وخوانەناسانە) دەیانوت : خوا دەستی بەستراوە وخێری لەدەست نایێتەوە !! دەک

---

(46) سورەتی : الانعام : 101 .
(47) سورەتی الاخلاص : 3 .
(48) سورەتی المائدة : 64 .

دەستیان بەستراو وبێ خێرو کەلەپچە وتووشی شەلەل بێت، دەک نەفرینیان لێ بێت، بۆ خۆیان وقسەیان، نەخێر، وانیە بەڵکو هەر دوو دەستی (پەروەردگار) هەمیشه وبەردەوام کراوەیە .

ئەو ناو صیفەتانەی کە بەوەحی بۆ خوای گەورەی بڕیاردراوە، ئێمەش باوەڕمان پێیەتی وبۆی بڕیار دەدەین، هەقیقەتی ئەو ناو صیفەتانە بڕیار دەدەین، لەگەڵ دەرك كردن بەهەندێك لە شوێنەوارەکانی، وەك ئەوەی خوای گەورە خاوەنی صیفەتی (الرحمن و الرحيم) ـە ئەم دوو صیفەتە بۆ پەروەردگار بڕیار دەدەین، وهەندێك لەشوێنەواری ڕەحمەت ومیهرەبانی خوای گەورەش لەناو دروستکراوەکانیدا هەست پێ دەکەین، بەبێ ئەوەی بیشوبهێنین بە رەحم ومیهرەبانی دروستکراوەکانی، چونکە خوای گەورە نمونەی نییە، وەك فەرموویەتی : ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾ (49) واتە : هیچ شتێك نیە لەوێنە وهاوشێوەی ئەو (خوا) یە ،نە لەذاتیدا، نە لەسیفاتیدا، نەلە کرداریدا، بۆ خۆی تەنیایە و، لەهەموو شتێك، بێ نیازە و، هەمو شتێکیش نیازمەندە بەو، چونکە ئەو خوایە بە هەموو شتێك ئاگاو زانایە .

وە دروست نییە بەهیچ شێوەیەك قیاسی خوای گەورە بکەینە سەر هیچ شتێکی تر، چونکە قیاس پێویستی بەوە هەیە شتێك بەشتێکی تر بچوێنیت، کە لەزمانی زانایانی ئوصولدا پێی دەوترێت (أصل و فرع) چونکە خوای گەورە لەهیچ شتێك ناکات وهیچ شتێکیش لەو ناکات، ئەو ذاتە پاك وبێگەرد وپیرۆزە تاك وتەنها وبێ نازە لەهەموو شتێك، وە هەموو شتێك نیازمەندە بەئەو، وە لەکەس نەبووە، وکەسیشی لێ نەبووە، هەرگیز هاوتا وهاوشێوە ودەسەڵاتدارێکی تر نییە کە لەبەرامبەریەوە بوەستێت وهاوشانی بێت .

چونکە ژیری وعەقڵی مرۆڤەکان ئالەتن وخوای گەورە خەلقی کردوون، ئەوەی دەیبیستێ قیاسی دەکاتە سەر ئەو شتەی کە پێشتر بینیویەتی، گوێی لەو ناو وصیفەتانە بووە کە خوای گەورە بۆ خۆی بڕیارداوە، بەڵام پێشتر هیچ شتێکی هاوشێوەی ئەوە نەبینیوە، بۆیە هەموو عەقڵ وژیریەك قیاسی دەکاتە سەر نزیکترین شتێك کەپێشتر بینیویەتی، وە شێوەی دەکات بەو شێوانەی کە بینیونی، بەڵام گرنگ ئەوەیە کە خوای گەورە ومیهرەبان لەعەقڵ وژیری مرۆڤەکاندا نمونە وهاوشێوەی نییە، بۆیە هیچ ناو وصیفەتێکی خوای گەورە کە بۆخۆی بڕیارداوە تەعطیلی ناکەین

(49) سورەتی الشورى : 11 .

ولێی دوور ناخەینەوە تەنها لەبەر ئەوەی کەنمونەیەکی خراپ پێشتر لەبیرو بۆچونماندا چەسپیوە ودەمانەوێت لەبەر ئەو نمونە خراپە ئەو صیفەتەش لەخوای گەورە دوور بخەینەوە، چونکە مرۆڤ واگومان دەبات صیفەتەکانی خوای گەورەش وەك صیفەتە ناتەواوەکانی خۆی وان، بۆیە بەم شێوەیە دەکەوینە ناو نەفی کردنی قیاسێکی ناتەواو وباطلەوە، یان خوا پەنامان بدات دەکەوینە بەدرۆزانینی خەبەرێکی صەحیح ودروستە وکەخوا وپیغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بڕیاریان داوە، لەبەرامبەر ئەمەدا دەبێت ئێمە هەموو مانایەکی خراپ وناتەواو لەدڵ ودەرونماندا بۆ خوای گەورە نەفی بکەین، وهەموو ناو وصیفەتێك کە خوا بۆ خۆی بڕیار داوە ئێمەیش بۆی بڕیار بدەین، ولەو سنوورەدا بوەستین وزیادەڕۆیی نەکەین، وەك فەرموویەتی : ﴿ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴾ [50] واتە : خوابە هەموو ئەوشتانە دەزانێت کە ئەوان پێشیان ختسووە و کردویانە لە دونیاودا، وە هەروەها بەوشتانەش چاك دەزانێت کە لەرۆژی دواییدا چاوەرێیانە، واتە : ئاگای لەهەموو شتێکیانە، ئەو خەڵکە هەرگیز ناتوانن ئاگاداری زانست وزانیاری بێ سنووری ئەو ذاتە ببەن .

هەروەها فەرموویەتی : ﴿ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴾ [51] واتە : هیچ چاوێك دەرکی ناکات وبۆی نابینرێت، لە کاتێکدا ئەو هەموو چاوەکان دەرك دەکات ودەیانبینێت و بەووردیش ئاگای لەهەموو شتێکە، تەنها ئەویشە کارناسك و وردبین وئاگادار بەهەموو شتێك .

خوای گەورە لەسەر عەرشەکەی خۆیەتی لەئاسمان وقەراری گرتوە، هەروەك فەرموویەتی : ﴿ هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝٣ هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾ [52] واتە : هەر خوای گەورە یەکەمە وهیچ شتێك لەپێشیەوە نیە، دواهەمینیش هەر ئەوە کە هیچ لەدوایەوە

---

(50) سورەتی طه : 110 .
(51) سورەتی الانعام : 103 .
(52) سورەتی الحدید : 3 - 4 .

نیە، بوونی ئاشکرا بە بەڵگەکانی هەر ئەوە، واتە : لە ژوور ئەوەوە ئاشکراتر نیە، وەپەنهان بەهەقیقەت وکونهی لەدروستکراوەکانی ئەوە کەلەو پەنهانتر نیە، هەر ئەویش زانایە بەهەموو شتێك (لە زەڕەیەکەوە تاوردتر) ئاگاداری هەموو شتێکە ❊ ئەو خوایە ئاسمانەکان و زەویی لەماوەی شەش ڕۆژدا دروستکرد، پاشان چووە سەرعەرشی خۆی وقەراری گرت، بەچوونێك شایستەی ذاتی خۆی بێت : (استواء یلیق بجلاله من غیر تمثیل ولا تکییف)، تەفسیری ئەم ئایەتەیان لەپێشەوا مالیک پرسیوە لەوەڵامدا وتوویەتی: وەستانەکەحەقیقەتی هەیە، چۆنیەتیەکەی شاراوەیە، پرسیارکردن دەربارەی بیدعەیە، باوەڕ بوون پێی واجبە)، هەر خۆی دەزانێت چی دەچێت بەناخی زەویدا وچیشی لێ دێتە دەرەوە، چی لەئاسمان دێتە خوارەوە وچی پیادا سەردەکەوێت، جا لەهەر شوێنێک دابن ئەوذاتە لەگەڵتاندایە وپێتان دەزانێت، دڵنیابن کەخوا بەهەموو ئەو کارو کردەوانەی ئەنجامی دەدەن بینایە .

خوای گەورە صیفەتی (ئیستوای) بۆ خۆی بڕیار داوە لەسەر عەرش، هەروەها ئەوەشی بڕیار داوە کە زۆر زانایە بەهەموو شتێك، وە باسی ئەوەشی کردووە، کە بە پشتیگیری کردنی لەگەڵ بەندەکانیدایە، لەگەڵیاندایە بەعیلم وچاودێری وبیستنی خۆی، ﴿ وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ ﴾ (53) خوای گەورە وەك ووتمان لەگەڵ بەندەکانیدا بە پشتگیری کردن وسەرخستن وچاودێری کردنیان، وەك لەبارەی موسی وهارونەوە فەرموویەتی : ﴿ قَالَ لَا تَخَافَا إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ﴾ (54) واتە : خوای گەورە دڵنیای کردن و پێی فەرموون : مەترسن بەڕاستی من لەگەڵ ئێوەم، هەموو شتێك ئەبیسم و هەمووشتێکیش ئەبینم .

خوای گەورە وویستی ومەشیئەتی تەواوی هەیە، کە هەموو شتێك دەگرێتەوە، ئەوەی خوای گەورە وویستبووی، ڕوویداوە وبووە، ئەوەشی نەیویست بێت نەبووە وڕووی نەداوە، بەبێ کەم وکورتی ئەوەی بۆ خۆی بڕیار دابێت، ئێمەیش بۆی بڕیار دەدەین، بەبێ ئەوەی زۆر ڕۆبچین لەوە زیاتر، هەروەك چۆن عەقڵگەراکان لەصیفەتەکانی خوای گەورەدا ڕۆچوون وزیادەڕۆییان کردووە، خوای گەورە

---

(53) سورەتی الحدید : 3 - 4 .
(54) سورەتی طه : 46 .

فەرموویەتی : ﴿ قَالَ كَذَٰلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴾ [55] واتە : دوای ئەوەی کە زەکەریا (سەلامی خوای لێ بێت) بەخوای گەورەی فەرموو : من کە پیر بووم چۆن کوڕم دەبێت، خوای گەورە لەوەڵامیدا فەرمووی : خوا هەرچی بیەوێت وئارەزوو بکات وادەکات، ئەم کارەی تۆیش براوەتەوەو هەردەبێت .

هەروەها فەرموویەتی : ﴿ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴾ [56] واتە : بەڵام خوا هەرچیەکی بوێت هەر ئەوە ئەنجام دەدات هەر ئەوە پێش دەهێنێت، وە فەرموویەتی : ﴿ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ۝١٥ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴾ [57] واتە : خواي گەورە خاوەنی عەرشی گەورەیە * هەرچی بیەوێت ئەنجامی دەدات، هەرچی بیەوێت کەس ناتوانێت دەست بهێنێتە ڕێی .

لەکۆتاییەوە جارێکی تر دەڵێینەوە : ئەو ناو صیفەتانەی کە وەحی بەقورئان وسونەتەوە بۆ خوای گەورەیان بڕیار داوە ئێمەیش بۆی بڕیار دەدەین، ، لەوە زیاتر هیچ شتێکی تر ناڵێین ولەو ڕادەیەدا دەوەستین، ئەو صیفەتە ناتەواوانەشی کە ژیری وعەقڵی سەلیم لەخوای گەورەی دوور دەخەنەوە ونەفی دەکەن لێی، ئێمەیش نەفی دەکەین ولەپەروەردگاری دوور دەخەینەوە، هەرچەند لەدەقەکانی قورئان وسونەتیشدا نەهاتبن، وەك دوور خستنەوەی صیفەتی گریان و صیفەتی برسێتی وصیفەتی ماندوو بوون وهتد ...لە خوای گەورە وپەروەردگار .

([55]) سورەتی ال عمران : 40 .
([56]) سورەتی البقرة : 253 .
([57]) سورەتی البروج : 15 - 16 .

بەشی حەوتەم

قورئان : کەلام وگوفتاری خوای گەورەیە، کە بەھەقیقەت قسەی بەپیت وئایەت وسورەتەکانی کردووە (واتە مەجاز نییە وەك ھەندێ کەس دەڵێن)، ھەرگیز باوەڕمان وانیە وناڵێین : قورئان مانای کەلامی خوا، یان گێرانەوەی کەلامی خوایە، وە باوەڕیشمان وایە، بەردەوام خوای گەورە خاوەنی صیفەتی (کلام) ـە وھەرکاتێك بیەوێت قسە دەکات، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا﴾ [58] واتە : خوای میھرەبان بۆ خۆی ڕاستەوخۆ قسەی لەگەڵ مووسادا کردووە، بۆیە پێی دەگوترێ (کەلیم).

دەبێت ئەوەش بزانین کە کەلامی خوای گەورە ھەر قسە وگوفتارەکانیەتی وەك فەرموویەتی : ﴿وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ﴾ [59] واتە : خوای گەورە ھەمیشە ھەر وتەی ڕاست ودروست ئەڵێ وچی ھەقە ئەوە بەیان دەکات .

کەلام و گوفتاری خوای گەورە ئەوەیە کە سینەی باوەڕداران لەبەری (حفظ) ی دەکەن، وەك فەرموویەتی : ﴿ بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ ﴾ [60] واتە : بەڵکو ئەو قورئانە چەن ئایەتێکی روون و ئاشکراو پارێزراوە لەسینگ و دڵی ئەو کەسانەدا زانیاریان پێدراوە .

کەلام و گوفتاری خوای گەورە گوێیەکان دەیبیستن، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ﴾ [61] واتە : ئەگەر کەسێک لە ھاوەڵگەران داوای پەنای لێ کردیت ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) (ئەی ئیماندار)، ئەوە تۆیش پەنای بدە ھەتا گوێی لە فەرموودەکەی خوا (قورئان) دەبێت .

---

(58) سورەتی النساء : 164 .
(59) سورەتی الاحزاب : 4 .
(60) سورەتی العنكبوت : 49 .
(61) سورەتی التوبة : 6 .

لەگەڵ ئەوەدا کە ئەو کەسەی پەیامەکەی خوا دەگەیەنێت پێغەمبەری خوایە (صلى الله عليه وسلم) بەڵام ئەمە وای نەکردووە ئەو قورئانە لەکەلامی خوای گەورە دەربچێت، بەلکو هەر کەلام و گوفتاری پەروەردگارە .

کەلامی خوای گەورە، ئەوەیە کە لەدوو توێی دێرەکاندا دەنوسرێتەوە، وەك فەرموویەتی : ﴿وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ ۝٢ فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ﴾ (62) واتە : سوێند بەو پەڕاوەی کە لەدوو توێی دێرەکاندا نووسراوەتەوە (کە قورئانە) * واڵاکراوە لەپێستێکی تەنك و ناسکدا، کە بۆهەمووکەس حوکم و بڕیارو ئادابەکانی ئاسانە .

خوای گەورە کەلام وگوفتارەکانی لە (لوح المحفوظ) لای خۆی پاراستووە، وەك دەفەرمویێت : ﴿بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ ۝٢١ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ﴾ (63) واتە : (ئەوەی ئەوان دژایەتی دەکەن) ئەو قورئانە بەرزو بڵندو پایەدارەیە * کە لە لاپەڕەی تایبەتی و لەسەر تابلۆی پیرۆز، پارێزراوە لە (لوح المحفوظ) دا، هەروەها فەرموویەتی : ﴿وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ﴾ (64) واتە : بەڕاستی ئەم قورئانە لە تابلۆی پارێزراو (لوح المحفوظ) دایە لای ئێمە کە زۆر بڵندەو پڕە لە دانایی .

کاتێك دەڵێین کە قورئان لەدوو توێی دێرەکاندا نووسراوەتەوە، لەوە دەری ناکات کە کەلام وگوفتاری خوا نەبێت، بەڵام دەبێت ئەوە بزانین ئەو لاپەڕانەی کە کەلامی خوای گەورەیان تێدا نووسراوەتەوە لەگەڵ ئەو مەرەکەبەشی پێیان نووسراوەتەوە هەردووکیان مەخلوق ودروستکراوی خوای گەورەن، وەکە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ﴾ (65) واتە : ئەگەر لەباتی ئەم قورئانە کەئێستا بۆت هاتووە نووسراوەیەکی ترمان لەسەر کاغەزو لاپەڕەیەك دابەزاندبایە.

(62) سورەتی الطور : 2 - 3 .
(63) سورەتی البروج : 21 - 22 .
(64) سورەتی الزخرف : 4 .
(65) سورەتی الانعام : 7 .

سەرنج بدە خوای گەورە قورئانی لەلایەك داناوە، نووسراوەكانیشی لەلایەكی ترەوە داناوە، مانای ئەوەیە كە قورئان كەلامی خوای گەورەیە، هەرچەند ئەگەر نووسرابیشێتەوە لەدوو توێی كتێب ودێرەكانیدا .

لەجێگایەكی تردا خوای گەورە باسی ئەوەمان بۆ دەكات كە قورئان كەلام وگوفتاری خوای گەورەیە، هەرچەند بەمەرکەب وچەند پێنووسێك نوسرابنەوە کـــە مـەرەکەب وپێنووس دروستكراوی خوای گەورەن، وەك فەرموویەتی : ﴿ وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ﴾ (66) واتە : خۆ ئەگەر بەڕاستی هەرچی درەخت هەیە لەزەویدا ببنە پێنووس، دەریاش چەندیە ببێتە حەوت ئەوەندە و (ببێتە مەرەكەب وزانستی ونهێنی دروستكاوەكانی خوا بنووسنەوە)، ئەوە هێشتا زانست وزانیاری وفەرمانەكانی خوا هەر تەواو نابێت.

هەروەها فەرموویەتی : ﴿ قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴾ (67) واتە : ئەی موحەمەد پێیان بڵێ ئەگەر دەریا هەمووی مەرەكەب بێت، وزانست وزانیاری پەروەردگارمی پێ بنووسرایە، دەریا تەواو دەبوو پێش ئەوەی زانست وزانیاری پەروەردگارم تەواو ببێت، ئەگەر چەندەها ئەوەندەی تر دەریاش بهێنن وبیكەنە مەرەكەب، چونكە زانست و زانیاری پەروەردگار كۆتایی نایە و بێ سنوورە .

ئەوەی پێنووسەكان نوسیویانەتەوە، وئەوەشی نەنوسراونەتەوە، هەر هەمووی بەبێ جیاوازی كەلام و گوفتاری خوای گەورەیە .

هەركەس بڵێ كە كەلام وگوفتاری خوای گەورە دروستكراو (مخلوق) ـە، ئەوە بێگومان بێباوەڕ بووە، چونكە كەلامی خوای گەورە صیفەتێكە لە صیفەتەكانی، وە پەروەردگار خۆی جیاوازی كردووە لەنێوان كەلامی خۆی و مەخلوقەكانیدا، كەواتە كەلامی خوای گەورە ناچێتە چوار چێوەی مەخلوقاتەوە، وەك فەرموویەتی : ﴿ إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ

---

(66) سورەتی لقمان : 27 .
(67) سورەتی الكهف : 109 .

أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴾ (68) واتە : بەڕاستی پەروەردگارتان ئەو خوایەیە کە ئاسمانەکان وزەوی لە شەش ڕۆژدا دروست کردووە پاشان (خوا) چووە سەر عەرش (ئێمە ئیمانمان پێ یەتی بەڵام شێوەکەی نازانین) بەتاریکی شەو، ڕۆشنایی ڕۆژ دادەپۆشێت، (بەپێچەوانەشەوە) (ڕۆژ بەشوێن شەوەوەیە بە خێرایی و) شەو بەشوێن ڕۆژەوەیە بەخێرایی خۆرو مانگ وئەستێرەکانیش ژێر بار کراوون بەفەرمانی خۆی، ووریا وبێدار بن کە بەدی هێنان و فەرماندان هەر بۆ خوایە، خوای پەروەردگاری جیهانیان پاك و بێگەردە لەهەموو کەم و کوڕی یەك .

ئەگەر سەرنج بدەین کەخوای گەورە لەکۆتایی ئایەتەکەوە فەرموویەتی : ﴿ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ﴾ مەخلوقاتی جیا کردوەتەوە کە ئاسمانەکان وزەوی وڕۆژ ومانگ وئەستێرەکانە، لەفەرمان وئەمری خۆی، کەواتە ئەمر وفەرمان وکەلامی خوا جیاوازە لەمەخلوقات .

خوای گەورە دەنگی قورئان خوێنەکانی دروستکردووە، ئەویش بە دروستکردنی لێوە وزومان وگەروو، ولیك و ئەو هەوایەشی لەدەم دێتە دەرەوە، ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە نەڵێن ئەو دەنگەی کە دەبیسترێت مەخلوقە، نەخێر باوەڕمان وایە ئەو دەنگە مەخلوقە کە دەمی قورئان خوێنێك دەردەچێت، بەڵام کەلامی خوای گەورە کە دابەزیوە مەخلوق نیە وصیفەتی خوای گەورەیە، هەروەك فەرموویەتی : ﴿ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾ (69) واتە : لە کاتێکدا بێگومان دەستەیەك لەشارەزاکانیان (شارەکانی جولەکە) گوفتاری خوایان دەبیست لە (تەورات)دا، لەوەودوا دەستکاریان دەکرد دوای ئەوەی کە تێی گەیشتبوون ودەیانزانی ڕاستیەکەی کامەیە .

(68) سورەتی الاعراف : 54 .
(69) سورەتی البقرة : 75 .

ئەوەی کە بیستبوویان کەلامی خوای گەورە بوو، هەرچەند لەدەمی خوێنەرەکانی دەهاتنە دەرەوە، هەروەك هەندێك لەزانایان ووتویانە : دەنگەکە دەنگی ئەو کەسەیە کە دەیخوێنێتەوە، بەڵام کەلام وگوفتارەکە کەلام وگوفتاری خوای گەورەیە .

بەشی هەشتەم

بەهەردوو بەشی نەقڵ وعەقڵەوە، هەقیەقتە شەرعیەکان دەزانرێت ودەرکیان پێ دەکرێت، مەبەستمان لە نەقڵ (قورئانی پیرۆز وسوننەتی سەحیحی پێغەمبەرە (صلى الله عليه وسلم) ، وە مەبەستیشمان لە (عەقڵ) ژیری ودەرکی مرۆڤە، بۆیە نەقڵ هیچ سوود بەکەسێك ناگەیەنێت کە ژیری وعەقڵی لەدەست دابێت، هەروەك چۆن عەقڵ وژیریش بەبێ نەقڵ هیچ سوودێك ناگەیەنێت بەخاوەنەکەی، لەئەنجامدا بەوە دەگەین، مرۆڤ ئەگەر هەریەکێك لەم دوو بەشەی ناتەواو بێت ناتوانێت هەق وڕاستی بناسێت، خۆ ئەگەر نەقڵ و عەقڵی مرۆڤ پێك نەهاتنەوە لەڕواڵەتدا ئەوا دەبێت نەقڵ (قورئان وسوننەت) پێش بخرێن بەسەر عەقڵدا، چونکە نەقڵ بریتیە لەزانست وزانیاری پەروەردگار کە کەماڵ و بێ کەم وکورتیە، و عەقڵیش زانست وزانیاری مرۆڤە کە کەم وکورت وناتەواوە .

نمونەی عەقڵ وەك چاو وایە، ونمونەی نەقڵیش وەك نوور وایە، بۆیە دەبینین کەسی خاوەن چاو لەشەوە زەنگێکی تاریکدا هیچ سوود لەچاوەکانی نابینێت ئەگەر ڕووناکی ونوورێك نەبێت ڕێگای پێ دەربکات، بەهەمان شێوە مرۆڤیش ناتوانێت بەبێ وەحی وسروش هیچ سوود لەعەقڵ وژیری خۆی وەربگرێت، بە ئەندازەی نوور وڕووناکیش چاوەکان دەبینن وڕێگا دەدۆزنەوە، هەروەك چۆن بەئەندازەی وەحی وسروش، عەقڵ وژیریش ڕێگا دەردەکات وهیدایەت وەردەگرێت، هەرکاتێکیش نەقڵ و عەقڵ بەیەکەوە تەواوکاری یەك بوون، ئەوە بێگومان هیدایەت وبەرچاوڕوونییش تەواو وکامڵ دەبن، هەروەك چۆن لەڕۆژێکی نیوەڕۆدا چاوی مرۆڤ زۆر باش دەبینێت و ڕێگا دەگرێتە بەر، خوای گەورەش فەرموویەتی : ﴿ أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ [70] واتە : ئاخۆ کەسێك مردوو بێ و، ئەمجا زیندووی بکەینەوە، واتە: کافرو بێ بڕوابێ، پاشان ئیمان و باوەڕبخەینە دڵیەوە و باوەر بهێنێت، و ڕووناکیی و نووریشی بدەینێ، وڕێی خۆی پێدەرکاو، بەسەر بەستیی لەناو مەردومدا هاتوو چۆ بکات، وەکو کەسێك وایە لەناو تاریکییەکانی شیرك و سەر لێشێواویدا بێت، کە هەرگیزیش نەتوانێ خۆی لێ ڕزگار بکاو بێتە دەرێ ؟ دیارە هەر

(70) سورەتی الانعام : 122 .

ئەوکەسەیە زیندو وخاوەن نوورە، ئەمەش نموونەی ڕێگاو ڕێبازی ڕاستی مرۆڤی بڕوادارە، ئەویشیان مەسەل ونموونەی مرۆڤی لاسارو، ڕێگا چەوتەکەی بێ باوەڕانە، وەکو چۆن ئیمان وبڕوا لای بڕواداران جوان ورازاوەیە، هەروا ئەو کەسانەش بێ بڕواو کافرن، کارە خراپەکانیان لاجوانە و، هەمووکارێکی خراپ ودزێو بەچاکدەزانن !.

بۆیە مرۆڤی ژیر وعاقڵ لەدونیادا سوود لەعەقڵ وژیری خۆی وەردەگرێت، هەروەك چۆن ئاژەڵ وباڵندە گەڕۆکەکان بەئیدراك وهەستی خۆیان ساڵانە کات وشوێنی کۆچی خۆیان دەزانن وشارەزان لەچی جێگایەکدا هێلانە و شوێنی خۆیان ساز دەکەن تاوەکو لەدوژمنەکانیان پارێزراوبن .

لەبەر ئەوە مرۆڤ ئەگەر بیەوێت بەبێ ئەو وەحی وسروشەی کە دابەزیوە بۆ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) خوای خۆی بناسێت وڕێگای هیدایەت بدۆزێتەوە، هەرگیز ناتوانێت بەعەقڵ وژیری خۆی و بەبێ وەحی بگاتە ئەو مەبەستەی، لەڕاستیدا دەبێت هەر لەناو تاریکی وگومڕاییدا بسوڕێتەوە، چونکە مەحاڵە مرۆڤ تەنها بەژیری خۆی بگاتە ناسینی پەروەردگاری، خوای گەورەش فەرموویەتی : ﴿ اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾ (71) واتە : هەر خوایە یارو یاوەری ئەو کەسانە باوەڕیان هێناوە، چونکە لە هەموو ڕێبازە چەوت وتاریکستانەکانی بێباوەڕیەوە دەریاندێنێ و بەرەو نوورو ڕۆشنایی ئیسلامیان دەبات، ئەوانەش کە بێباوەڕن، یارو یاوەریان هەر تاغوت وشەیتانە، لەڕێبازی نوورو ڕووناکی دەریان دەپەڕێنن و بەرەو ڕێبازە تاریکستانەکان دەیانبەن، ئەمانە دەبنە یارویاوەری ئاگری دۆزەخ و، بەهەتا هەتاییش تێیدا ئەمێننەوە .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ يُخْرِجُهُمْ ﴾ دەریان دەهێنن لەتاریکی بێباوەڕیەوە، چونکە بەبێ خوای گەورە بەڕاستی مرۆڤ لەناو تاریکدایە، هەروەك چۆن ڕۆشناییەکان یەکن، هەرچەند جۆرەکانیشیان جیاواز بن، ئەوەیان نوورە وئەوی دیکەشیان ئاگر، بەهەمان شێوە وەحی وسروشیش یەکە هەرچەند جۆرەکانیان جیاوازیش بن، ئەمەیان قورئان وئەوی دیکەیان سوننەتی سەحیحی

(71) سورەتی البقرة : 257 .

پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ، خوای گەورەش فەرموویەتی : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ﴾ (72) واتە : ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، فەرمانبەردارو گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەر بن .

جا بۆیە ئەو کەسەی بڵێ بەبێ وەحی دەتوانێت بگاتە هیدایەت وڕێنموونی، ئەوە وەك ئەو کەسە وایە کە بڵێ بەبێ ڕووناکی دەتوانێت بەتەنها چاوی خۆی ڕێگا دەربکات، بێگومان هەردوولایان ئینکاری شتێك دەکەن کە لای هەموو کەس بڕاوەتەوە وجێگای مشت ومڕ نییە، یەکەمیان بێ دین دەبێت و دوەمیشییان بێ دونیا (واتە دەبێت هەر لەتاریکیدا خول بخوات وبسوڕێتەوە) .

چونکە خوای گەورە ئەو وەحیەی کە بۆ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ی ناردووە بە نووری ناوبردووە، کە مایەی هیدایەتی هەموو دروستکراوەکانیەتی، وەك فەرموویەتی: ﴿ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾ (73) واتە: ئەوانەی باوەڕیان بەو پێغەمبەرە هێناوە وپشتیوانی بوون وپشتگیریان کردووە وشوێنی ئەو نوورە کەوتوون (کە قورئانە) هەر ئەوانە سەرفرازو ڕزگارن.

هەر خوای گەورەیە کەهیدایەتی پێغەمبەرەکان وشوێنکەوتوانیشیانی داوە.

باوەڕمان بەوە هەیە کەخوای گەورە فەرمانی پێکردووە، وە ئەوەشی قەدەغەی کردووە، وە بەبێ هیچ دوودڵیەك بەڕاستی دەزانین، جا ئەگەر هۆکارەکانیمان زانی ئەوە باوەڕمان پێیەتی، خۆ ئەگەر هۆکارەکانیشمان نەزانی ئەوە تەسلیم دەبین وباوەڕیشمان پێیەتی، چونکە هەموو مەعقولێك مەرج نییە عەقڵ وژیری مرۆڤ دەرکی بکات وپەی پێ ببات، چ جای ئەوەی کە عەقل وژیری دەرکی پێ ناکات ودەبێت هەموو خاوەن عەقل وژیریەکانیش لەسەری کۆك بن .

بۆیە هەرکەس بڵێت : « من ئەوەی لەحوکمی خوا، عەقڵ وژیریم دەرکی پێ نەکات وپەی پێ نەبات باوەڕم پێی نییە، ئەوەی عەقڵ پەی پێ نەبات باوەڕی پێ ناکەم» ئەوە ئەو کەسە عەقڵ

(72) سورەتی النساء : 59 .
(73) سورەتی الاعراف : 157 .

وژیری خۆی پێش خستوە بەسەر (قورئان وسوننەت) دا، چونکە ئەوەی عەقڵ وژیری مرۆڤ دەرکی پێ نەکرد وپەی پێ نەبرد مانای وانیە کە ئەو شتە نییە، چونکە ئەو دەرکی پی ناکات، لەبەر ئەوە عەقڵ وژیری مرۆڤ سنورێکی دیاری کراوی خۆی هەیە وتا ئەندازەیەك توانای دەرکی شتەکانی هەیە، هەروەك چۆن چاوی مرۆڤ تا ڕادەیەك دەتوانێت ببینێت، پاش ئەوەی کە چاوی نایبینێت مانای ئەوە نییە کە ئیتر گەردون کۆتایی هاتووە، نەخێر گەردوون زۆر زۆر فروانترە لەڕادەی دەرکی چاوی مرۆڤەکان، بەهەمان شێوە گوێی مرۆڤ تا ئەندازەیەك توانای بیستی دەنگەکانی هەیە، پاش ئەو ئەندازەیە گەلێك دەنگ هەن کە گوێ مرۆڤ توانای بیستنیانی نییە، بۆ نموونە مێروولە دەنگێکی هەیە لەکاتێکدا مرۆڤ ناتوانێت بیبیستێت، هەروەك چۆن لەم گەردوون فراوانەدا بە ملیارەها هەسارە و مەجەرە هەن و ئێمە تا ئێستا نەمان توانیوە بگەین پێیان، یان بیان بینین، یـان گوێمان لەو دەنگانە بێت کە تێیاندا ڕوو دەدەن .

بەشی نۆیەم

شەرع ویاسادان وحوكم تەنها هەر بۆ خوایە، بە زانست و دانایی خۆی ئەو شتەی بیەوێت حەڵاڵی دەكات، وە ئەوەشی بیەوێت حەرامی دەكات، شەریعەت وپەیامەكەشی بۆ ئیصلاح وخۆشگوزەرانی دین ودونیا هاتووە، هیچ فەرمان ونەهیەكی لەهیچ كات وجێگایەكدا بەبێ ئیزن وویستی خۆی نەبێت لەسەر هیچ تەكلیف لێكراوێك هەڵناگیرێت.

وە دەبێت ئەوەش بزانین ئەو شەریعەتەی كەخوای گەورە بۆمانی ناردووە بەهیچ شێوەیەك بەش بەشی ناكەین، بەجۆرێك دینی لەدونیا لێ جودا بكەینەوە، هەر هەمووی فەرمان وتەكلیفی خوای گەورەن، جا پەیوەندی بەدینەوە هەبێت یان بەدونیاوە .

تەكلیفە دینیەكان : وەك نوێژكردن، وڕۆژووگرتن، و حەج كردن، وذیكر ویادی خواكردن، ودروستكردن وئاوەدانكردنەوەی مزگەوتەكان .

تەكلیفە دونیاییەكانیش : وەك كڕین وفرۆشتن، ونیكاح وژنهێنان، وتەڵاقدان، ومیرات ومیراتگرتن .

بۆیە هەركەسێك ئەم دووبەشە لەیەكتر جودا بكاتەوە، ئەوە مانای وایە حوكمە دینیەكانی داوە بەخوا، وحوكمە دونیاییەكانشی داوە بەغەیری خوای گەورە، ئەم باوەڕ وئیعتقادەش مرۆڤی پێی بێباوەڕ دەبێت (خواپەنامان بدات) چونكە شەرع ویاسادانان وحوكم هەر هەمووی دەبێت بۆ خوای گەورە (الله) بێت، هەركەسێكیش باوەڕی وابێت كە تەشریع ویاسادانان مافی غەیری خودایە، ئەوە وەك ئەوە وایە باوەڕ وابێت كە سوژدە بردن دەكرێت بۆ غەیری خوداش ئەنجام بدرێت، لەبـــارەی حـــوكمیشەوە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ﴾ [74] واتە : گشت حوكم و بڕیارێك تەنهاو تەنها هی خوایە، دەبێ تەنها ئەو حاكم وبڕیاردەر بێت، فەرمانیداوە كە: ئێوە دەبێ تەنها ئەو بپەرستن و گوێڕایەڵیی هەر لەوبكەن .

هەر لەبەر ئەم هۆیە بوو، كە بەنوئیسرائیل بێباوەڕبوون بەخوای گەورە، هەورەك فەرموویەتی : ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا

([74]) سورەتی یوسف : 40 .

إِلَٰهًا وَاحِدًا لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴾ [75] واتە : گاورو جوو) حاخام و قەشەکانی خۆیان کردۆتە پەروەردگاری خۆیان لە جیاتی خوا (ملکەچ و فەرمانبەرداریانن، ئەوانیش بەئارەزووی خۆیان شتیان بۆ حەڵاڵ یان حەرام دەکەن) هەروەها مەسیحی کوڕی مەریەمیش (بەکوڕی خوا دەزانن) لەکاتێکدا کە فەرمانیان پێنەدراوە جگە لە پەرستنی تاکە خوایەک، بێگومان جگە لەوذاتە خوایەکی تر نییە، پاکی وبێگەردی وستایش بۆ ئەو ذاتەیە، کە (ئەو نەفامانە) هاوەڵی بۆ بڕیار دەدەن .

بۆیە دەبینین خوای گەورە ئەو کاروکردەوانەی هەر هەموو بەشیرك وهاوڵ بڕیاردان داناوە .

خوای گەورە دینەکەی خۆی دابەزاندوە بۆ پێغەمبەرەکەی (صلى الله عليه وسلم) ، شەریعەتەکێکی بێ کەم وکورتیشی داناوە، هەر ذاتی هەق تەعالای خۆی عالیمە ودەزانێت کەلەداهاتوودا چی ڕوو دەدات، ولەڕابردوویشدا چی ڕوویداوە، وە زۆر زانایە وئاگاداری ئەو کات ساتەیش بووە کە شەریعەتەکەی خۆی بۆ دابەزاندووە، بەهیچ شێوەیەك نوقصانی نییە لەعیلم وزانیاریدا سەبارەت بەو ڕووداوانەی کەڕوویانداوە، تەنها لەبەر ئەوەی لەکات وزەمەنێکی پێشوتر بوون، یان دواتر، خوای گەورە زانایە بەوەی ڕوویداوە وبەوەشی کە هێشتا ڕووی نەداوە، ئەمەش هیچ لەعیلم وزانستی خوا زیاد ناکات، چونکە ئەوەی لەڕابردوودا ڕویداوە وئەوەشی کە هێشتا ڕووی نەداوە ولەداهاتوودا ڕوو دەدات، هەرهەمووی لەتەرازووی عیلمی خوای گەورەدا یەکسانە، چونکە خوای گەورە (عالم الغيب والشهادة) یە، پاك وبێگەردی بۆ ذاتێك کە خاوەنی صیفەتی جوانی لەو شێوەیە بێت .

جا هەر کەس پێی وابێت ئەو شەریعەتەی کە خوای گەورە ناردویەتی بۆمان، تەنها بەکەڵکی ئەو سەردەمە دێت کە دایبەزاند بۆ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ، ئیتر خەڵکی دوای ئەوە دەتوانن شەریعەت ویاسایەك بۆ خۆیان دابنێت کە پێیان گونجاوترە، هەرچەند پێچەوانەی شەریعەت ویاساکانی خوای گەورەش بێت، بێگومان ئەمە کوفرێکی ئاشکرا وڕوونە، چونکە ئەمە سەرچاوەی لەوەوە گرتووە وا دەزانێت عیلم وزانستی خوای گەورەش (جل جلاله) وەك عیلم زانستی مرۆڤ وایە، کاتێك کە مرۆڤ ئیدراکی بۆ ئەو شتانەی کە دەیانبینێت جیاوازە لەو

(75) سورەتی التوبة : 31 .

شتانەی کە نایانبینێت وبێ ئاگایە لێیان، بۆیە وادەزانێت علیم وزانستی خوای گەورەش هەروایە (معاذ الله)، هەر بۆیە ئەو ئیدراك وعلیم وزانستەی مرۆڤ هەیەتی بەوەی بینیوویەتی ولەبەرچاوە، بەلایەوە لەپێشترە لەو عیلم وزانستەی کە خوای گەورە هەیەتی بەداهاتوو لەو کاتەی وەحی دابەزاندووە بۆ پێغەمبەرەکەی (صلى الله عليه وسلم) ، بێگومان ئەمەش شیرك وبێباوەڕیە، چونکە وەك ووتمان خوای گەورە ڕابردوو وداهاتووی بەلاوە یەکسانە وعالیم وشارەزایە بەهەردووکیان، وە هیچ شتێك نییە بەلای خوای گەورەوە پەنهان وشاراوە بێت، لەم بارەیەشەوە فەرموویەتی : ﴿ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴾ [76] واتە : خوای گەورە لە گشت نهێنی ونادیار، ئاشکراو دیار، زاناو بەئاگایە، جا کەوابوو خوا بەرز وبڵندە، لە سەرووی ئەو شتانەوەیە موشریکان دەیانکەنە شەریك و هاوبەش وهاوتای .

ئەو حوکمەی کە بۆ ئێستا داویەتی، وەك ئەو حوکمە وایە کە بۆ داهاتوو داویەتی، وهیچ جیاوازیان نییە بەلای خـوای گەورەوە، وەك فەرموویەتی : ﴿ قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴾ [77] واتە : بڵێ: ئەی خوایە، ئەی بەدیهێنەری ئاسمانەکان وزەوی، ئەی زانای نهێنی وئاشکراکان، هەر تۆ دادوەری دەکەیت لە نێوان بەندەکانتدا لەوەی ئەوان تیایدا جیاواز بوون .

هەر خوای گەورە هەقی ئەوەی هەیە کە حوکم بکات لەنێو بەندەکانیدا لەئێستا وداهاتوودا، چونکە ئەو عالیم وشارەزایە بەوەی ڕوویداوە، و بەوەشی کە هێشتا ڕووینەداوە.

لەسەر ئەم بنەمایانەش کە باسمانکردن و ڕوونمان کردنەوە هەرکەسێك شەریعەتی خوای گەورە بەش بەش بکات، باوەڕی وابێت ئەوەی پەیوەندی بەدینەوە هەیە مافی خوای گەورەیە تەشریع بۆ بەندەکانی بکات، وئەوەشی پەیوەندی بە دونیاوە هەیە مافی مرۆڤەکانە تەشریع ویاسای بۆ دابنێن (وەك لیبراڵەکان) دەیڵێن، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت مافی تەشریع کردن ویاسادانانی بەش بەش کردووە، وئەوەی مافی خوای گەورە داویەتی بە مرۆڤەکان، لەکاتێکدا تەشریع ویاسادانەر لە ئیسلامدا تەنها مافی خوای گەورەیە (جل جلاله)، لەم بارەیەشەوە خوای گەورە فەرموویەتی :

---

[76] سورەتی المؤمنون : 92 .
[77] سورەتی الزمر : 46 .

﴿ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ ﴾ [78] واتە : ئایا چون ئێوە دەکرێت باوەڕتان بەهەندێك لە (تەورات) هەبێت وبێ باوەڕیش بن بەهەندێکی تر .

بۆیە هەرکەس باوەڕی بەهەندێك لەشەریعەتی خوای گەورە هەبێت، وباوەڕیشی بەهەندێکی تر نەبێت، بێگومان بێباوەڕ بووە .

خوای گەورە فەرمانی کردووە بەو شەریعەتەی کە دایبەزاندووە بۆ پێغەمبەرەکەی کەپڕیەتی لە حیکمەت ودانایی حوکم لەنێوان خەڵکیدا بکرێت، وەك فەرموویەتی : ﴿ وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ ﴾ [79] واتە : دەبێت هەر بەو بەرنامە لەناو جوولەکە وگاورو خەڵکانی تریشدا، حوکم و بڕیار بدەیت، خوا ناردوویەتی، وە نابێت شوێنی هەواو ئارەزووی ئەوانە بکەویت، وچەواشەت بکەن. (ئیبن عەباس) دەڵێ: تاقمێ لەزانایانی یەهوود وەك (ئیبن سوریا، کەعب، شاس) کۆبوونەوەو گوتیان : با بچینە لای موحەممەد (صلی الله علیه وسلم)، بەڵکو بتوانین لەخشتەی بەرین و فریوی بدەین، چونکە خۆئەویش هەر وەك ئێمە ئادەمییە، بچین پێی بڵێین کە: لە فلانە مەسەلەدا پشتگیری لەئێمە بکە، ئەوسا ئێمەیش لەهەندێ شتا پەیڕەوی لەتۆ دەکەین، دیارە خۆیشت چاك دەزانی کە: ئەگەر ئێمە شوێنت کەوین، هۆزەکانی تریش چاومان لێدەکەن، بەڵێ هەستان وچوونە لایی ومەبەستەکانیان لا درکان، بەڵام ئەو بەهیچ شێوەیەك بەگوێی نەکردن، ونەیانتوانی لەڕێی ڕاست بیترازێنن، بۆیە دواتر دەفەرموێت هۆشیاربە! لەو ڕێنمایانەی خوا بۆی ناردوی، لەڕێگای ڕاست لات نەدەن .

لەم ئایەتەدا مەبەست لەحوکم کردن، حوکم کردنە لەو شتانەی کە خەڵکی لەسەری جیاوازیان دەکەویتە نێوانەوە، وە مەبەست لە ووشەی (الفتنة) یش کە لەئایەتەکەدا هاتووە، لادان ودەرچوونە لەو حوکمەی کە خوای گەورە ناردوویەتیە خوارەوە .

بەنسبەت ئەو ئەحکامانەشی کە خوای گەورە بێدەنگ بووە لەزیاتر ڕوونکردنەوەیان، ئەوە زانایان وئەهلی ئیجتهاد بۆیان هەیە زیاتر ڕوونی بکەنەوە بەڵام بەو مەرجەی لەچوار چێوەی ئەحکامە نەگۆڕەکانی شەرع دەرنەچن وپێچەوانەی ئەوان نەبن .

---

[78] سورەتی البقرة : 85 .
[79] سورەتی المائدة : 49 .

بەهیچ شێوەیەك نابێت حوکم وبڕیارەکانی خەڵکی کە پێچەوانەی شەریعەتی خوای گەورەن پێش بخرێن بەسەر شەرع وبڕیاری پەروەردگاردا، چونکە ئەگەر بکرێت حوکم وبڕیاری خەڵکی پێش بخرێن بەسەر حوکم وبڕیاری خوای گەورەدا، ئەوە ئەو کاتە سەرجەم پێغەمبەران (پەنا بەخوا) لەو کەسانە دەبوون کە لەهەق و ڕاستی لایانداوە، چونکە ئەوان هەموویان لەناو گەل وهۆزێکدان گەورە بوون وژیانیان بەسەر بردووە و خەریکی دەعوە وبانگەوازی خوا بوون، کەسەرجەم ئەو خەڵکانە یان زۆربەیان لەسەر بەتاڵ وبیروباوەری پڕوپوچ بوون .

بەشی دەیەم

خوای گەورە وپەروەردگار ئەندازەگیری وتەقدیراتی سەرجەم دروستکراوەکانی خۆی دیاری کردووە پێش ئەوەی دروستیان بکات، وە هەموو دروستکراوێکیش خەلق کراوە لەسەر قەدەرێك کە پەروەردگار پێش ئەوەی دروستی بکات بۆی دیـــاری کـردووە، خوای گەورەش فەرموویەتی : ﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴾ [80] واتە : هەموو شتێکی لە نەبوون و(عەدەم)ـەوە دروسکردوو بەدی هێناو، ئەندازەگیری تەواویشی بۆ کرد، هەروەها فەرموویەتی : ﴿ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴾[81] واتە : بەڕاستی ئێمە هەموو شتێکمان بەئەندازەیەکی دیاریکراو درووستکردووە، هەروەها دەفەرموێت : ﴿ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴾ [82] واتە : بەردەوامیش فەرمان وبڕیاری خوا زۆر بەوردیی پێشدێ وجێبەجێ دەکرێ و،هیچ کەسێکیش بۆی نییە دەسکاری بکاو بیگۆڕێت .

خوای گەورە قەدەری خێر وشەڕی تەقدیر کردووە، لەفەرموودەی صەحیحدا هاتووە، کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی : { وتُؤمن بالقَدَرِ خَيرهِ وَشَرهِ } [83] واتە : باوەڕت هەبێت بەقەدەر بەخێری وشەڕیەوە .

عیلم وزانیاری خوای گەورە لازیمی ئەو قەدەرەیە کە تەقدیری کردووە، چونکە تەقدیرەکان دیاری ناکرێت بۆ کەسێك نەبێت کە زانا وعالم بێت پێیان، وە ووردەکاری وتەفاصیل، وجێگا وڕێگا وگۆڕانکاری وسەرەتا وکۆتاییان بۆ کەس ڕوون وئاشکرا نییە بۆ ئەو کەسە نەبێت کە خالق ودروستکەریانە، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴾ [84] واتە : بۆ ئەوەی بزانن کە بێگومان خوا دەسەڵاتی بەسەر هەموو شتێکدا هەیە، بێگومان خوا بەزانستی وزانیاری خۆی گەمارۆی هەموو شتێکی داوە

---

[80] سورەتی الفرقان : 2 .
[81] سورەتی القمر : 49 .
[82] سورەتی الاحزاب : 38 .
[83] رواه مسلم بەژمارە (8) لەو فەرموودەیەی کەعومەری کوڕی خەتاب (خوای لێ ڕازی بێت) گێڕاویەتیەوە .
[84] سورەتی الطلاق : 12 .

وئاگاداره بەهەموو شتێك، هەروەها فەرموویەتی : ﴿ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴾ [85] واتە : مەگەر خوا نازانێت کێی دروست کردووەو چۆنی دروست کردووە، لەکاتێکدا زۆر ووردبین و بە ئاگایە .

بۆیە هەرکەسێك نەفی قەدەر وتەقدیری خوا بکات، مانای وایە نەفی عیلم وزانستی خوا دەکات، وە هەرکەسێکیش نەفی عیلم وزانستی خوای گەورە بکات مانای ئەوەیە کە نەفی قەدەری خوای کردووە .

ئەندازەگیری وتەقدیری سەرجەم دروستکراوەکان هەر هەمووی لای خوای گەورە لە پەڕوایێکدا نووسراونەتەوە، وەك فەرموویەتی: ﴿ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ﴾ [86] واتە : هیچ شتێکمان فەرامۆش نەکردووە لەم کتێبەدا لە (لوح المحفوظ) دا، هەروەها فەرموویەتی : ﴿وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ ﴾ [87] واتە : هەموو شتێکمان لە کتێب ونامەیەکی ئاشکرادا ئامادەو تۆمارکردووە، واتە: لە (لوح المحفوظ)دا کە هیچ شتێکی تیا گومنابێت، هەموو شتێکی بچووك و گەورە وردو درشتمان ئەژماردووە.

دروستکراوەکانیش دوو جۆرن :

یەکەمیان : موسەخەرن وهیچ جۆرە ئیختیار و هەڵبژاردنێکیان بۆ نییە، وەك ئەستێرەکان، وفەلەك، وئاو وهەواو هتد ...

دووەمیان : ئەو دروستکراوانەن کەوویست وئیختیار وهەڵبژاردنیان بۆ هەیە، وەك مرۆڤەکان، و جنۆکەکان، فریشتەکان، خوای گەورە بەبێ وویست وئیختیاری خۆیان ژێرباری نەختوون، بەشێوەیەك ناچاریان بکات بەگوناهـ کردن وپاشان سزاشیان بدات، وایش نییە کە تەنها بەووسیتی خۆیان بێت وبتوانن لەژێر ئیرادەی خوای گەورە دەربچن، وهەموو شتێك بە کار وئیرادەی خۆیان بێت، نەخێر بەڵکو مەشیئەت وویستی ئەوان لەژێر مەشیئەت وویستی خوای گەورەدایە، وەك

(85) سورەتی الملك : 14 .
(86) سورەتی الانعام : 38 .
(87) سورەتی یس : 12 .

فەرموویەتی : ﴿ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ۝٢٧ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ۝٢٨ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝٢٩ ﴾ [88] واتە : ئەم قورئانە تەنها یادخەرەوەیە بۆ سەرجەم دانیشتووانی زەوی (بۆ جنۆکە وئادەمیزاد لەهەموو سەردەمەکاندا) * بۆ ئەوانەتان کە دەیانەوێت ڕێبازی ڕاست ودروست بگرنەبەر * ویستی ئێوەش نایەتە دی مەگەر کاتێك خوای پەروەردگاری جیهانیان بیەوێت، (هەرکەس ویستی خێری هەبێت خوای گەورە سەربەرستی لێ زەوت ناکات، لەگەڵ ئەوەشدا هەر ئەوە پێش دێت کە ویستی خوای لەسەرە وتوانای تێگەیشتنمان لەنهێنی وشاراوەکان زۆر سنووردارە .

دەبێت بزانین هەر خوای گەورە خالقی مرۆڤ و کاروکردەوەکانیشیانە، وەك فەرموویەتی : ﴿قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ۝٩٥ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ۝٩٦ ﴾ [89] واتە : ئیبراهیمیش گوتی: ئاخۆ ئێوە شتێ دەپەرستن کە بە دەستی خۆتان ئەیتاشن ؟! * هەم خۆتان و هەم ئەو بتانە دروستیان دەکەن لە دارو بەرد، خوا بەدیهێناون، واتە: ئەو خوایە دەسەڵاتدارێکی وەهایە، ئەگەر بیەوێ ناهێڵێ ئێوە هیچ شتێ بکەن و، هێزو تواناتان لێدەسێنێتەوە. (قورتوبیی) ئەڵێ: « أي والله خلقكم و عملكم، وهذا مذهب أهل السنة: أن الأفعال خلق لله -عزوجل- و اكتساب للعباد، و في هذا إبطال مذهب القدرية و الجبرية » (ئەبووهوریرە) دەڵێ: پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) فەرمووی: { أن الله خالق كل صانع وصنعته } [90] واتە: بێگومان خوا دروستکەری هەموو پیشەسازێك وپیشەکەیەتی .

خوای گەورە هەموو ڕووداوێکی دروستکردووە لەگەڵ ئەوشتانەیشی کە بوونەتە هۆی ڕوودانی ئەو ڕووداوانە، ئەمەش ئەوپەڕی فراوانی عیلم وزانست وگەورەیی حیکمەتی خوای گەورە دەگەیەنێت، لەبەڕێوەبردنی گەردوون لەسەر دەستوور ویاسایەکی ووردی بێ وێنە .

لەبەر ئەوە دروست نییە ژیری مرۆڤ هەڵوێستە بکات لەسەر باوەڕبوون بەو شتانەی کە ناتوانێت لێیان تێبگات، بەو مانایەی بیەوێت تێبگات لەحیکمەت وهەقیقەتی هەموو قەدەرەکانی خوای

---

(88) سورەتی التكوير : 27 - 29 .
(89) سورەتی الصافات : 95 - 96 .
(90) أخرجه الحاكم فى الإيمان، وصححه على شرط مسلم .

گەورە ومیهرەبان، چونکە هەندێك لە تەقدیر وقەدەرکانی خوای گەورە هەیە کە ژێری وعەقڵی مرۆڤەکان ناتوانێت دەرکیان پێ بکات، چونکە عەقڵی مرۆڤ وەك دەفرێك وایە، وە هەندێك لەقەدەرکانی خوای گەورە وەك دەریا وان، (ئاشکرایە دەفر ناتوانێت ئاوی دەریا لەخۆ بگرێت) ژێری وعەقڵی مرۆڤیش هەرچەند زیرەك وبەهۆش بێت ناتوانێت لەسەرجەم حیکمەتی قەدەرەکانی خوا تێبگات، ئەگەر زۆریش لەخۆی بکات کە بیەوێت لێی تێبگات ئەوە سەرگەردان دەبێت .

هەندێك حیکمەت هەن زۆر بیرکردنەوە لێیان تەنها ماندووی وسەرگەردانی بەدواوەیە، هەروەك چۆن زۆر سەیرکردن وڕامان لەخۆر لەڕۆژێکی نیوەڕۆدا تەنها ماندوویی بۆ خاوەنەکەی دەهێڵێتەوە .

بەشی یازدەیەم

مردن هەق وڕاستە وهەموو کەس دەبێت تامی بچەژێت وپێی بگات، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴾ (91) واتە : هەموو کەس دەبێت مردن بچێژێت (کەی، لە کوێ، بەچی، خوا نەبێت کەس نازانێت) لەوەودوا تەنها بۆ لای دەبرێنەوە .

هەروەها دەفەرموێت : ﴿ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ٢٦ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴾ واتە : هەرچی کەس لەسەر زەوی دایە نامێنێ وتیا دەچێت * تەنها زاتی پەروەردگاری خاوەن بڵندی و ڕێزداری تۆیە کەدەمێنێتەوە .

باوەڕ بەو ڕووداوانەشی کەپاش مردن دێن بەسەر کەسەکاندا لەسزا وخۆشیەکانی ناو گۆڕ ئەو ڕوداوانەی کە لەقورئان وسوننەتی صەحیحدا هاتوون، بەشێکن لەئیمان وباوەڕی مرۆڤ .

- باوەڕ بەزیندووبوونەوە وکۆبوونەوە ویەککگرتنەوەی گیان وجەستەی مرۆڤەکان، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴾ (92) واتە: هەر کەفوو دەکرێتەوە بە- صور- دا، ئەوسا کتوپڕ بەپەلە لەگۆڕەکانیان هەموو دێنەدەرێ ودەبرێن بۆ لای دادگای پەروەردگاریان بۆ وەرگرتنەوەی پاداشت وتۆڵە .

هەرکەس گومانی هەبێت لەم مەسئەلەیە، ئەوە بێباوەڕ وکافر بووە، خوای گەورە لەم بارەیەوە فەرموویەتی : ﴿ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ٣١ وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُم مَّا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِن نَّظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ٣٢ ﴾ (93) واتە : بەڵام ئەوانەی کە بێ بڕواو کافر بوون پێیان دەوترێت باشە، ئێوە ئایەتەکانی منتان بەسەردا دەخوێنرایەوە ؟! کەچی خۆتان بەگەورەو زل دەزانی، بەڕاستی ئێوە هۆزێکی تاوانبارو تاوانکار بوون * وەکاتێ بگوترایاکە بەڵێنی خوا - بە

---

(91) سورەتی العنکبوت : 57 .

(92) سورەتی یس : 51 .

(93) سورەتی الجاثیة : 31 - 32 .

جەزای قیامەت - هەق و ڕاستە، قیامەتیش هیچ گومانی تێدا نیە، ئەتانوت نازانین قیامەت چیە؟ دڵنیانین بە هاتنی، ئێمە تەنها گومانێکمان هەیە بۆ هاتنی، ئەویش بەدەم ئەم و ئەوەوە ئەبیستین ئــەڵێن قیامەتــێك دێت، ئێمە هەر گومان دەبەین و دڵنیا نین .

خۆ ئەوەی ئینکاری زیندووبوونەوە وهاتنی ڕۆژی دوایی بکات، ئەوە بێگومان بێباوەڕ بووە، وەك لەقورئاندا هاتووە : ﴿ بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴾ [94] واتە : ئەوانە هیچ هۆیەك نیە بۆنکوڵی وململانێیان، ئەوە نەبێت کەهەر ڕۆژیی قیامەتیان بەدرۆ داناوە، ئێمەش ئاگرێکی سووتێنەری بڵێسەدارمان ئامادە کردووە بۆهەرکەسێك قیامەت بەدرۆدادەنێ .

- باوەڕبوون بە لێپرسینەوەی بەندەکان، بەشێکی تر لەو باوەڕ وئیمانەی کە خوای گەورە داوای کردووە، وەك فەرموویەتی : ﴿ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ ﴾ [95] واتە : ڕۆژی قیامەت ئێمە تەرازووی دادپەروەریی دائەنێن و کردەوەکانیانی پێ ئەکێشین، ئەوسا هیچ کەسێك کەمترین ستەمی لێناکرێ چ لەچاك کاران و، چ لە خراپکاران، تەنانەت ئەگەر کردەوەکانیان بەئەندازەی سەنگی دەنکە خەرتەلەیەکیش بێت، ئێمە ئەیهێنین و ئامادەی ئەکەین، وە ئەوەندە بەسە بۆ ئێمە کە بەوردی ژمێریاری کردەوەکانیان بین .
- باوەڕ بە پاداشتدانەوە وسزا لێسەندنەوە، ووە باوەڕ بە بەهەشت ودۆزەخ، بەشێکی ترە لەبیروباوەڕی مرۆڤی باوەڕدار، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴾ [96] واتە : جا ئەوانەی بەدبەخت وچارە ڕەش بوون، ئەوە لەناو ئاگردان، هەناسە هەڵمژین و هەناسە دانەوەیان زۆر سەخت و دژوارە.

وە فەرموویەتی : ﴿ وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا ﴾ [97] واتە : ئەوانەیشیان کامەران و بەختەوەرن، ئەوە لە بەهەشتدان، بە هەتاهەتایی تیایدا دەمێننەوە .

---

(94) سورەتی الفرقان : 11 .
(95) سورەتی الانبیاء : 47 .
(96) سورەتی هود : 106 .
(97) سورەتی هود : 108 .

بێباوەڕان لەئاگری دۆزەخدان، وە باوەڕدارانیش لەبەهەشتی نەبڕاوەدان، وەك فەرموویەتی : ﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ٥٦ وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ٥٧ ﴾ (98) واتە : جا ئەوانەی بێ باوەڕ بوون سزای توند وتیژیان دەدەم لە دنیادا (بە شکستی و سەرشۆڕیان)، لە قیامەتیشدا (بە ژیانی سەختی ناو دۆزەخ)، جا لەوێ کەسیان دەست ناکەوێت کە یاریدەدەرو پشتیوانیان بێت * ئەوانەش کە باوەڕیان هێناوە وکارو کردەوە چاکەکانیان ئەنجام داوە، ئەوە خوا بەتەواوی پاداشتیان دەداتەوە، بەڕاستی خوا ستەمکارانی خۆشناوێت .

- باوەڕبوون بەسەرجەم ئەو شتانەی کە بە دەقی قورئان وسوننەت باسکراون لەبارەی ڕۆژی دواییەوە واجبە لەسەر هەموو باوەڕدارێك، وەك باوەڕبوون بەپردی صراط وتەرازووی کێشانی چاکە وخراپە، وحەوز، وبلاوکردنەوەی نامەی کردەوە چاك وخراپەکان، هەرهەموو ئەمانە لەڕوکنەکانی باوەڕن .

(98) سورەتی ال عمران : 56 - 57 .

بەشی دوازدەیەم

دەستگرتن بەکۆمەڵ وجەماعەتی موسڵمانان ولەگەڵ بوونیان، واجبە وپێویستی سەرشانی هەموو باوەڕدارێکە، کۆمەڵ و جەماعەتیش بەبێ پێشەوا وسەرکردەیەك بەدی نایەت .

گوێڕایەڵی وطاعەتی پێشەوا وسەرکردەی موسڵمانیش بەندە بە گوێڕایەڵی وطاعەتی خوای گەورەوە، وەك فەرموویەتی : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ ﴾ [99] واتە : ئەی ئەوکەسانەی باوەڕتان هێناوە لەهەموو کاروبارێکدا گوێڕایەڵیی فەرمانی خواو پێغەمبەر بن، وە بەر فەرمانی کاربەدەستان وکارسازانی خۆتان بن، واتە : بەقسەی ئەو کاربەدەست وزانایانە بکەن، کە لەخۆتانبن .

واتە : لەچوارچێوەی شەریعەتدا گوێڕایەڵی پێشەوا وسەرکردە موسڵمانەکان بن .

پێشەوایەتی کردنی کەسی بێباوەڕ بەسەر موسڵمان وپێدانی بەیعەت پێی دروست نییە، وە گوێڕایەڵی کردنیشی واجب نییە، بەوە نەبێت کە دینی خەڵکی پێی ڕاست ودروست بێت، نەك دونیایان .

ئەگەر هاتوو پێشەوای موسڵمانان زانا وعالیم نەبوو، ئەوە دەبێت ڕاوێژکارێکی زانا وعالیمی هەبێت، بۆ ئەوەی دین ودونیای خەڵکی ڕاست ودروست بێت، ولەسەر بنەمای زانستی بڕیارەکانی بدات، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ ﴾ [100] واتە : لێرەدا خوا ڕەخنە دەگرێت لە هەندێک ئیمانداران) هەرکاتێک هەواڵێکیان بۆ بێت دەربارەی ئاسایش و هێمنایەتی، یاخود ترس و بیم، بڵاوی دەکەنەوە (بیر لە سەرئەنجام ناکەنەوە)، خۆ ئەگەر ئەو هەواڵەیان بڵاو نەکردایەتەوە و بیانگێڕایەتەوە بۆلای خوا وپێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) و فەرمانڕەواکانیان، ئەوە ئەوانەی کەلە نهێنی هەواڵەکان تێدەگەن ودەکۆڵنەوە، نهێنی و ڕازەکانیان لێ دەردەهێنا.

---

(99) سورەتی النساء : 59 .

(100) سورەتی النساء : 83 .

بێگومان ئەوەشی زانا ودانا بێت توانای ئەوەی هەیە کە ڕاز ومەبەستە شاراوەکان لەڕووداوەکان دەربهێنن .

وە دروست نییە دەرچوون لەفەرمان وبڕیاری پیشەوای موسڵمانان، وە نابێت ململانێی دەسەڵات وفەرمانەکانی بیت، لەگەڵ ئەوەشدا دەبێت ئارام بگریت لەسەریان ئەگەر هەندێك فەرمان وبڕیاریشت بەدڵ نەبێت، مادام کوفر وبێباوەڕیەکی ئاشکرا وڕوونت لێ نەبینین، لەفەررموودەی صەحیحدا هاتووە، کە ئوم سەلەمە (خوای لێ ڕازی بێت) گێڕاویەتیەوە، کە پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) فەرموویەتی : { إنه يستعمل عليكم أُمراء فتعرفون وتنكرون، فمن كره فقد برئَ، ومن أنكر فقد سلم، ولكن من رضي وتابع، قالوا : يا رسول الله ، ألا نقاتلهم؟ قال:" لا ،ما أقاموا فيكم الصلاة } [101] واتە : هەندێك پێشەوا وکاربەدەست دادەنرێن بەسەرتانەوە هەندێکیان دەناسن وهەندێکی تریشیان ناناسن، هەرکەس شتێکی خراپی لێ بینین و بەدڵ ڕقی لێی بوویەوە، ئەوە ذیمەتی خۆی پاکردوەتەوە، وە هەرکەسیش بەزمانی ڕێگری لێ کردن، ئەوە باوەڕی سەلامەت بووە، بەڵام ئەوەی ڕازی بوو پێی و شوێنیشی کەوت، ووتیان : ئەی پێغەمبەری خوا ئایا لەگەڵیاندا بجەنگین ؟ فەرمووی : نەخێر، مادام لەناوتاندا نوێژەکانیان ئەنجام دەدەن .

ئامۆژگاری پێشەوای موسڵمانیش دەبێت زۆر بەحیکمەت ودانایی بێت، بەشێوەیەك ئەو خراپەیە نەهێڵێت، یان کەمتری بکەیتەوە، ئەوەیش بەجۆرێك کە دڵی خەڵکی ناحەزیان پێی خۆش نەکەیت، لەفەرموودەی صەحیحیشدا هاتووە، کە پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) فەرموویەتی : { الدين النصيحة، قلنا: لمن يا رسول الله؟ قال: لله ولكتابه ولرسوله ولأئمة المسلمين وعامتهم } [102] واتە : دینی ئیسلام هەمووی ئامۆژگاریە، ووتیان بۆ کێ ئەی پێغەمبەری خوا ؟ فەرمووی : ئامۆژگاری بۆ خوای گەورە، بۆ کتێبەکەی خوا، بۆ پێغەمبەرەکەی، وە بۆ پێشەوای موسڵمانان، وە بۆ باوەڕداران بەگشتی .

---

[101] رواه مسلم (1854) .

[102] رواه مسلم (55) .

وە دروست نییە بۆ موسڵمان شوێن نهێنەکانی پێشەوا وکاربەدەستی موسڵمان بکەوێت، یان کاتێك هەڵەیەکی تایبەت بەخۆی لێ بینی سووکی بکات لەناو خەڵکیدا، وە نابێت نەنگی وعەیب وعار وگوناهەکانی بڵاو بکاتەوە، بەپێچەوانەوە دەبێت بچێتە لای ودوو بەدوو ئامۆژگاری بکات، بۆ ئەوەی بزانێت کەسانێك هەن دڵسۆزی دین ووولاتیانن.

وە ئەگەر هاتوو پێشەوا سەرکردەکان خراپەیەکیان بۆ خەڵکی کرد بەیاسا وبلاویشیان کردەوە، لەم کاتەدا ئەگەر زانیت ئامۆژگاری دوو بەدوو سوودی دەبێت و ئەو سەرکردەیە گوێت بۆ دەگرێت ودەگەڕێتەوە لەو تاوان وگوناهە، ئەوە پێویستە دوو بەدوو ئامۆژگاری ئەو سەرکردەیە بکرێت، بەڵام ئەگەر زانیت ئامۆژگاری دوو بەدوو سوودی نابێت ئەوە دەبێت خەڵکی لەو خراپە وتاوانە ئاگادار بکرێنەوە، چونکە لەم کاتەدا ئامۆژگاری کردنی خەڵکی واجبە، وهەقی دینی ئەو کەسە ودینی خەڵکەکەشە، بۆ ئەوەی شەریعەتی ئیسلام نەگۆڕرێت بەشتێکی تر و دینی خەڵکیش پارێزراو بێت، ئەمەش ئەو ئامۆژگاریە کەپێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) لەفەرموودەکەدا فەرمووی : ئامۆژگاری بۆ خوای گەورە، بۆ کتێبەکەی خوا، بۆ پێغەمبەرەکەی، وە بۆ پێشەوای موسڵمانان، وە بۆ باوەڕداران بەگشتی .

چونکە ئەم هەق ومافانە لەپێشترە لەهەقی غەیری خۆیان .

نابێت کەسی زانا خۆی دوور بگرێت لەکاروباری خەڵک وبەرژەوەندیەکانیان، وە دونیا نەویستی کەسی زانا کاتێک سوپاسکراو وشتێکی باشە ئەگەر ئەو دونیا نەویستیە ڕووبەرووی بەشی نەفسی خۆی بێت ولەسەر حسابی خەڵکی نەبێت، بەڵام دونیا نەویستی کەسی زانا لەبەشە دونیای خەڵک کارێکی سوپاسکراو وباش نییە، جا با کەسی زانا پشتگیری ستەم لێکراو بکات ویارمەتی بدات با بەتاکە درهەمێکیش بێت، با کەسی زانا داوای خواردن وخۆراک بکات لەخەڵکی بۆپیاوی برسی با بەلەتە خورمایەکیش بێت، چونکە زانا باڵادەستە دەسەڵاتدارە، وەچاکبونی دونیای ئەم خەڵکە دەرگایەکە بۆچاکبونی ئاینەکەیان، بۆیە پێغەمبەری خودا ((صلى الله عليه وسلم)) تەماشای گەنجینەکانی دونیای نەکردووە چاوی لێ نەبووە، لەگەڵ ئەمەشدا لەبەخاتری چەند دینارو پارەیەکی کەمی ئەوان پشتگیری ودیفاعی لەبەریرە وئافرەتانی تر دەکرد (بەریرە ئافرەتێکی زوڵم لێکراو بوو)، پێغەمبەری خودا ((صلى الله عليه وسلم)) زۆر جار بۆئەم مەبەستە ووتاری بەسەر خەڵکدا دەخوێندەوە .

بەشی سیازدەیەم

جیهاد وتیکۆشان هەتا ڕۆژی دوایی هەردەمێنێت و بەردەوامیش دەبێت، تا ئەو ڕۆژەش کەحوکمی قورئان لەسەر زەویدا بمێنێت، جیهاد و تێکۆشانیش هەربەدەوامە وحوکمەکەی ناسڕێتەوە وهەڵناگیرێت، لەفەرموودەی صەحیحدا هاتووە، کە جابری کوڕی عەبدوڵا (خوای لێ ڕازی بێت) دەگێرێتەوە کە پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) فەرموویەتی : {لا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ } [103] واتە : هەمیشە کۆمەڵێك لەئومەتەکەم لەسەر هەق وڕاستی لەگەڵ بێباوەڕاندا دەجەنگن، ودیار وئاشکران بۆ خەڵکی، هەتا ڕۆژی دوایی .

بۆ جیهادی بەرگری لەخۆکردن مۆڵەت وەرگرتن لە ئیمام و پێشەوای موسڵمانان بەمەرج نەگیراوە، هەروەها نیەتهێنانیش بەمەرج نەگیراوە، ئەوە نەبێت نیەتی لابردنی ئەزیەت وئازار لەسەر موسڵمانانت هەبێت، جیهاد وتێکۆشان واجبە ئەگەرچی بۆ بەرگری کردنیش بێت لە شەرەف وناموس، یان لە گیان وڕۆح، یان لەماڵوسامانی خۆت وخەڵکی تریش، لە سونەندا هاتووە، کە پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) فەرموویەتی : { من قتل دون ماله فهو شهيد، ومن قتل دون أهله فهو شهيد، أو دون دمه، أو دون دينه فهو شهيد } [104] واتە : هەرکەس لەپێناو بەرگری کردن لەماڵوسامانی بکوژرێت ئەوە شەهیدە، وە هەرکەس لەپێناو بەرگری کردن لەخێزان ومناڵەکانی بکوژرێت ئەوە شەهیدە، وەهەرکەس لەپێناو بەرگری کردن لـــەخوێن، وە بەرگری کردن لەدین وئاینی بکوژرێت ئەوە شەهیدە .

ئەم فـــەرموودەیـە لەهەردوو صەحیحی بوخاری وموسلیمشدا هاتووە [105] .

واجبە ڕووبەڕووبونەوەی ئەو کەسەی دەستدرێژی دەکاتە سەر شەرەف وناموس وماڵوسامان وگیانت، جا ئەو کەسە بێباوەڕێك یان موسڵمانێکیش بێت، لە سونەنی نەسائیدا هاتووە، قابوس لەباوکیەوە دەگێرێتەوە، کە ووتی : جاءَ رجلٌ إلى النبي ((صلى الله عليه وسلم))فَقَالَ : الرجُلُ

([103]) رواه مسلم (156) .

([104]) رواه أبو داود من حديث سعيد بن زيد (رضي الله عنه) (4772) والترمذي (1421) والنسائي (4095) وابن ماجه (2580) قال الترمذي هذا حديث حسن صحيح .

([105]) صحيح البخاري (2348) و صحيح مسلم (141) من حديث عبدالله بن عمرو .

يَأتيني يُريدُ مالي ؟ قالَ : {ذَكرهُ باللهِ } قَالَ : فإن لم يذكر ؟ قالَ: {فاستعن عليه من حولَكَ مِنَ المسلمينَ } قالَ : فإنْ لم يَكُنْ حولي أحدٌ منَ المسلمينَ ؟ قالَ : {فاستَعِنْ عليهِ السُلطان}قال : فإنْ نأى السَّلطانُ عَنّي ؟ قالَ : {قاتِلْ دَونَ مالِكَ، حتّى تَكونَ من شهداءِ الآخرةِ، أو تَمنَعْ مالَكَ} . [106] واتە : پیاوێك هاتە خزمەت پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) وپێی ووت : ئەگەر کەسێك هات بۆم و ماڵەکەمی دەوویست (واتە هێرشی کردە سەرم بۆ ماڵەکەم) پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) فەرمووی : خوای گەورەی بخەرەوە یاد، ئەمجا پیاوەکە ووتی : ئەی ئەگەر خوای بیر نەکەوتەوە ولەخوا نەترسا ؟ پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) فەرمووی : داوای یارمەتی لەو موسڵمانانە بکە بەدەوروبەرتدان، ئەمجا ئەو پیاوە ووتی : ئەگەر هیچ کەسێکم لەموسڵمانان بەدەوردا نەبوو ؟ پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) فەرمووی : داوای یارمەتی لەکاربەدەستان بکە، ئەمجا ئەو پیاوە ووتیەوە : ئەگەر کاربەدەستان نەهاتن بەدەمەوە ؟ پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) فەرمووی : لەپێناو ماڵەکەتدا بجەنگە وبەرگری لێ بکە، یان دەبیتە یەکێك لەشەهیدەکانی ڕۆژی دوایی یان ماڵەکەت دەپارێزیت .

ئەو کەسەی کە لەپێناو خوای گەورەدا تێدەکۆشێت وجیهادی هێرش و(طلب) دەکات دەبێت تەنها نیەتی بەرزکردنەوە وشکۆمەندی ووشەی (الله) بێت، لەفەرموودەی صەحیحدا هاتووە : عن أبي موسى الأشعري رضي الله عنه قال: قال أن رجلاً أعرابياً أتى النبيَ ((صلى الله عليه وسلم)) فقال يارسول الله : الرجل يقاتل للمغنم، والرجل يقاتل ليذكر، والرجل يقاتل ليرى مكانه، من في سبيل الله؟ فقال رسول الله ((صلى الله عليه وسلم)) : {من قاتل لتكون كلمة الله أعلى فهو في سبيل الله } [107] واتە : پیاوێکی دەشتەکی هاتە خزمەت پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) ووتی : ئەی پیغەمبەری خوا، ئەو پیاوەی لەبەر بەدەستهێنانی غەنیمەت دەجەنگێ، وئەو پیاوەی لەبەر ناو شۆرەت دەجەنگێ، وئەو پیاوەی لەبەر پلەوپایە ومەکانەت دەجەنگێ، کام لەمانە لەپێناو خوادان؟ پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) فەرمووی : ئەو کەسەی لەبەر ئەوە بجەنگێ کە ووشەی (الله) بەرزوشکۆمەند بێت، ئەوە ئەو کەسەیە لەپێناو خوادا دەجەنگێ .

---

[106] رواه النسائي (4081) وابن أبي شيبة (28043) وأحمد (22514) والطبراني في الكبير (313/20) .
[107] رواه البخاري (123، 2655) وصحيح مسلم (1904) .

وە دەبێت لەکاتی جهاد وتێکۆشاندا گوێڕایەڵی پێشەوا وسەرکەردەی موسڵمانان بیت ولەقسەیان دەرنەچیت، دەبێت فەرمانەکانی گوێی لێ بگیرێت وجێ بەجێش بکرێت بەمەرجێ سەرپێچی خوای گەورەیان تێدا نەبێت، لەفەرموودەی صەحیحدا هاتووە : قال (صلى الله عليه وسلم) « من اطاعَني فَقَدْ أطاعَ الله، وَمنْ عَصاني فَقَدْ عَصَى الله، وَمَنْ أطاعَ أميري فَقَدْ أطاعَني، وَمَنْ عَصى أميري فَقَد عَصَاني » [108] واتە : پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی : هەرکەس گوێڕایەڵیم بکات، ئەوە گوێڕایەڵی خوای گەورەی کردووە، وە هەرکەس سەرپێچیم بکات، ئەوە سەرپێچی خوای گەورەی کردووە، وە هەر کەسێك گوێڕایەڵی سەرکردەیەك بکات من دیاریم کردبێت، ئەوە گوێڕایەڵی منی کردووە، وە هەرکەس سەرپێچی کاربەدەستێکم بکات ئەوە سەرپێچی منی کردووە .

[108] رواه البخاري (6718) ومسلم (1835) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه .

بەشی چواردەیەم

ئەو کەسەی ئەهلی قیبلەی بێت ئێمە بە ئەنجامدانی گوناهـ وتاوان کافر وبێباوەڕی ناکەین، بە کوفر کردن نەبێت .

ئەو شتانەی کە کوفر وبێباوەڕییە : بۆ نموونە وەك جنێودان وقسەووتن بەخوای گەورە (الله).

جنێودان بەخوا لەشیرك وهاوەڵدانان گەورەترە، چونکە کەسی موشریك وهاوەڵ بڕیاردەر خوای گەورە ناهێنێتە خوار بۆ ئاستی بەردێك یان دارێك، بەڵکو بەردێك یان دارێك بەرز دەکاتەوە بۆ ئاستی پلەوپایەی خوا (الله جل جل جلاله)، وەك خوای گەورە فەرمـوویەتی : ﴿تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ٩٧ إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ٩٨﴾ (109) واتە : سوێند بەخوا ئێمە لەدونیادا لەسەر لێشێواوییەکی ئاشکرادابووین، بۆیە وا ئێستایش ئاوامان بەسەر هات * کاتێک کە ئێوەمان دەبردە ڕیزی پەروەردگاری جیهانیانەوە و یەکسانمان دەکردن لەگەڵیدا .

هەرکەسێکیش جنێو بەخوا بدات و قسەی پێ بلێ ئەوە مانای وایە ئەو کەسە لای خۆی وبەبیروباوەڕی خۆی پەروەردگاری هێناوەتە خوار بۆ ئاستی کەمتر لەئاست ئەو بەرد ودارەی کە بتەکانی لێ دەتاشران، لەبەر ئەم هۆیە جنێودان بەخوای گەورە لەگوناهی شیرك وهاوەڵ بڕیاردان گەورەترە .

بۆیە جنێودان بەذاتی هەق تەعالای خوای گەورە کوفر وبێباوەڕیەکی یەکجار گەورەیە، کوفر وبێباوەڕیش کەم وزیاد دەکات، هەروەك چۆن ئیمان وباوەڕ کەم وزیاد دەکات، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ﴾ (110) واتە: بەڕاستی دواخستن ودەستکاری کردنی ئەو مانگانەی کە جەنگ تیایاندا حەرامە، بۆ کاتێکی تر؛ سەرکەشی و ڕۆچونێکی زیاترە لە کوفرو خوانەناسیدا .

(109) سورەتی الشعراء : 97 - 98 .
(110) سورەتی التوبة : 37 .

هەروەها فەرموویەتی : ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ ﴾ [111] واتە : بەڕاستی ئەوانەی دوای باوەڕ هێنانیان کافر بوون و لەوەودوا زیاتر ڕۆچوون لە کوفرو بێ دینیدا، ئەوانە پەشیمانی و تەوبەیان هەرگیز لێ وەرناگیرێت، ئا ئەوانە دەستەی گومراو سەر لێشێواوەکانن .

دەبێت بزانین زیاد وکەم کردنی کوفر وبێباوەڕی، نابێت هۆی دەرچوونیان لەئاگر، بەڵام دەبێتە هۆی توندکردنی سزا وسووك كردنیان، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴾ [112] واتە : ئەوانەی کە بێ باوەڕ بوون و بەربەستیان دەخستە سەر ڕێبازی خواو کۆسپیان دادەنا لە بەردەم ئاینی خوادا، سزامان لەسەریەك بۆ کەڵەکە کردن، بەهۆی ئەوەی کە زۆر هەوڵ و کۆششیان دەدا بۆ بڵاوکردنەوەی فەسادو تاوان و خراپە لەناو خەڵکیدا.

شاهیدی چوونە بەهەشت یان دۆزەخ بۆ هیچ کەسێك بەدیاری کراوی نادەین، بۆ ئەو کەسانە نەبێت کە خوا وپێغەمبەرەکەی ((صلى الله عليه وسلم)) شاهیدیان بۆ دابن، (واتە : شاهیدی نادەین کەفلانە کەس ئەهلی بەهەشتە، یان فلانە کەس ئەهلی دۆزەخە)، وە شاهیدی ئەوە دەدەین هەرکەسێك لەسەر بیر وباوەڕی ڕاست ودروست مرد، ئەوا لەئەهلی بەهەشتە، وە هەرکەسێکیش لەسەر کوفر وبێباوەڕی مرد ئەوا ئەهلی دۆزەخە (خوا پەنامان بدات) .

---

(111) سورەتی ال عمران : 90 .

(112)

بەشی پازدەیەم

هەقیقەتی چەمکی ئازادی لەئیسلامدا : بریتیە لەوازهێنان لەپەرستنی هەموو شتێك جگە لەپەرستنی خوای گەورە ومیهرەبان، بەڵام بەداخەوە هەندێك كەس كە چەمكی ئازادی بەوە لەیەك دەدەنەوە مرۆڤ لەژێر فەرمانی وڕێگری هیچ كەسێكدا نەبێت، بەفەرمانەكانی خوای گەورەشەوە، دەرچوون لەفەرمانەكانی خوای پەروەردگار هیچ شتێك نییە بت پەرستی دەروون وپەرستنی هەواو وئارەزوو نەبێت، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِن بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴾ (113) واتە : ئایا تۆ ئەو كەسەت دیووە كە هەواو ئارەزووی خۆی دەكردە خواو دەیپەرست واتە : هەركەسێك لەباتی پەیڕەوی لە ئایینی خوای بەهەق شوێنی هەواو هەوەسی خۆی بكەوێ، كافرو بێ باوەڕە، بەهۆی ئەوەوە خوایش گومڕای كردووە كە زانیوێتی شایەنی ئەوەیە، وە مۆریشی بەسەر گوێ ودڵیدا ناوە، هیچ خێرو بێرێكیان تێناچێت، و پەردەیەكیشی بەســـەر چاویدا هێنـــاوە، جا ئیتر كێ هەیە جگە لەخوا هیدایەت وڕێنمووی بكات، ئایا ئیتر بیر ناكانەوە و ئامۆژگاری وەرناگرن .

وەهەركەسێك ئەو هەقەی بەخۆیدا كە بەخەڵكی ڕەوا ببینێت، هەركات ولەهەرشوێنێك هەرچیان دەوێت بیكەن وبیلێن، ئەوا ئەو كەسە دانی بەوەدا ناوە كە هەواو وئارەزوو وشەیتانەكەی خۆی بپەرستێت، ئەبێت ئەوە بزانین مرۆڤ بۆ ئەوە دروستكراوە كە بەندە بێت وبەندایەتی بكات، ئەگەر هاتوو بەندایەتی خوای گەورەی نەكرد، بێگومان دەبێتە بەندە وعەبدی غەیری خوا، ئیتر یان دەبێتە بەندەی مرۆڤێك یان بیروباوەڕێكی دەستكردی مرۆڤەكان، یان دەبێتە بەندەی هەواو وئارەزووەكانی خۆی .

ئەگەر بهاتایە تەنها تاكە كەسێك هەبوایە لەسەر ڕووی زەوی، خوای گەورە سزا وسنوەركانی كوشتن، و تۆمەت دانە پاڵ، وزینا وبێڕەوشتی، لەسەر فەرز نەدەكرد، هەروەها واجب نەبوو لەسەری چاوی دابخات لەئاست عەوەرت، وە زینا وخواردنی سوود وحەرامكراوەكانی تری لەسەر حەرام وقەدەغە نەدەكرد، بەڵام هەموو ئەمانەی لەسەر فەرزكردووە لەبەر ئەوەی خەڵكی

---

(113) سورەتی الجاثیە : 23 .

تری وەك خۆی لەگەڵدا دەژین، جا کەوابوو هەرکاتێك کەسەکان لەگەڵیدا زیاتر بوون ڕێکخەرەکانیش لەسەری ووردتر دەبن، بۆ نموونە ئەگەر بهاتایە لەناو ئەستێرە ومەجەرەکانی تردا تەنها مانگ هەبوایە ئەوە پێویستی بەوە نەدەکرد کە خوای گەورە هێندە بەووردی ئەو خولەگەیەی بۆ دایاری بکات کە بسوڕێتەوە تیایدا، بەڵام مادام لەگەڵ مانگدا ڕۆژ و سەرەجەم ئەستێرەکانی تر هەن خوای گەورە یاسایەکی ووردی بۆ دیاری کردوون؛ تاوەکو زۆر بەڕێکوپێکی وبێ ئەوەی بەریەك بکەون هەردانەیەکیان لەخولگەیەکی دیاریکراوی خۆیاندا زۆر بەووردی بسوڕێنەوە، تا ژمارەی ئەستێرەکانیش زیاتر بن پێویستیان بەڕێکخەر ویاسایەکی ووردتر هەیە .

خوای گەورەش فەرموویەتی:﴿ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴾(114) واتە : خوای گەورە ڕۆژ بەشەو دائەپۆشێ، ڕۆژیش بە پەلە دەکەوێتە شوێنی شەو، پەروەردگارتان خۆر، ومانگ، وگشت ئەستێرەکانی دروستکرد، ئاگادار بن و بزانن وتێفکرن کە هەرچی دروستکردن و بڕیاردانە هەر بۆ ئەوە، موبارەک و پیرۆزو گەورەیە زاتی (الله) پەروەردگاری جیهانیان .

هەروەها فەرموویەتی : ﴿ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴾ (115) واتە : نە خۆر بۆی هەیە بە مانگ بگات (لە هێڵ و ڕێڕەوی خۆی دەربچێت)، نە شەویش پێش ڕۆژ دەکەوێت، بەڵکو هەریەکەیان لەخولگەی تایبەتی خۆیاندا مەلە دەکەن و بەئاسانی دەسوڕێنەوە .

بێگومان حوکمەکانی ئاینی پیرۆزی ئیسلام بۆ ئەوە هاتوون کاروبارەکانی دین ودونیامان بۆ ڕێك بخەن، جا بۆیە هەرکەسێك ڕێگای بەخۆی دا کەسەرپێچی فەرمانەکانی خوای گەورە بکات، بەڕاستی شایانی ئەوەیە کە خوای گەورە سزای بدات .

(114) سورەتی الاعراف : 54 .
(115) سورەتی یس : 40 .

خوای گەورە خۆی ڕازی بووە کە بەندەکانی موسڵمان بن، وئاینی پیرۆزی ئیسلام ئاینیان بێت، وەك فەرموویەتی : ﴿ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ﴾ (116) واتە : لەئەمرۆوە بەرنامەو ئایینەکەتانم تەواوکرد، وە نیعمەت وبەخششی خۆمم بۆ تەواوکردن سەرم خستن بەسەر دوژمنەکانتانا، وڕێنماییم کردن بۆڕێگەی ڕاست، ئیتر نەپێویستان بەپێغەمبەرێکی تر هەیە، ونە بەقورئانێکی دیکە، ئیسلامیشم بەبەرنامەو ئایین بۆ هەڵبژاردن و، نابێت هیچ کاتێك لێی لابدەن .

دەرچوونیش لەئیسلام وەرگەڕان و (مورتەد) بوونەوەیە، هەرکەسێکیش لەدین وەرگەڕا ئەوە بێباوەڕ بووە، وهەرچی کاروکردەوەی چاکیشی هەیە بەبا دەڕوات و پووچەڵ دەبێتەوە، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾ (117) واتە : هەرکەسێکتان لەئایینی خۆی (ئیسلام) پاشگەز بێتەوە، و بەکافرییش بمرێت، ئەوانە کە بەکافری دەمرن کارو کردەوەیان لەهەردوو دونیا بەفیرۆ دەڕوات، لەم دونیایەدا لەخێرو بێری ئیسلام بێ بەش ئەبن، ومامەڵەی بێ بڕواییان لەگەڵ دەکرێت، لەڕۆژی دواییشدا هیچ پاداشتێکی خێریان نابێت، ودەبنە هاوەڵ وهاوڕێی دۆزەخ و، بەهەتاهەتایش لەوێ ئەمێننەوە .

لەفەرموودەی صەحیحشیدا هاتووە، کە پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) فەرموویەتی : { مَنْ بَدَلَ دينَهُ فَاقْتُلُوهُ } (118) واتە : هەرکەسێك دینەکەی خۆی گۆڕی ولەئیسلام پاشگەز بوویەوە ئەوا بیکوژن .

بەندایەتی کردن و(عبودیەت) بۆ خوای گەورە (الله جل جلاله) مەبەستی هەموو دروستکراوەکان وئەوەی هەیە لەبوونەوەردا، هەرکەسێك ڕێگا بەخۆی بدات کە لەبەندایەتی خوای گەورە دەربچێت وياخی بێت لێی، ئەوا باوەڕی بەو مەبەستە نییە کە لەپێناویدا خەلق بووە ودروستکراوە بۆی، کەسی وا هەیە ڕێگا بەخۆی نادات وبەلایەوە دروست نییە کە

(116) سورەتی المائدة : 3 .
(117) سورەتی البقرة : 217 .
(118) رواه البخاري (2854) من حديث ابن عباس (رضي الله عنهما) .

لەیاساکانی ووڵات وحکومەت لابدات، کەچی زۆر ئاساییە بەلایەوە لە بەندایەتی خوای گەورە لابدات ویاخی ببێت لێی، ئەمەش خۆی لەخۆیدا دان نانێکی شاراوەیە بەلاوازی مەبەستی هاتنە بوونی خۆی، یان نەهێشتنیەتی لەدڵ ودەروونیدا، خوای گەورەش فەرموویەتی : ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾ (119) واتە : بێگومان من جنۆکە وئادەمیزادم دروست نەکردووەتەنها بۆ ئەوە نەبێت کەمن بپەرستن وفەرمانبەردارم بن .

ئەو ذاتەی کەمرۆڤ وجنۆکەی لەم دونیایەدا بۆ بەندایەتی خۆی دروست کردبێت، بێگومان لەدوارۆژیشدا زیندوویان دەکاتەوە بۆ سزا وپاداشت دانەوە .

لەکۆتایدا صەڵات وسەلام لەسەر محمد المصطفى وئال وبەیت ویار ویاوەران وشوێنکەوتوانی بێت هەتا هەتایە .

(119) سورەتی الذاریات : 56 .

پێڕستی بابەتەکان

	ناونیشان	لاپەڕە
1	پێشەکی	2
2	بەشی یەکەم : ئیسلام ئاینی سەرجەم پێغەمبەران وئەو ئاینەیە کە هەر دەمێنێتەوە وپارێزراوە	6
3	بەشی دووەم : ئەوەی لەقورئاندا هاتووە دەبێت بە لێکدانەوەی سوونەت وهاوەڵە بەرێزەکان وقیاسی صەحیح بێت	11
4	بەشی سێهەم : مافەکانی خوای گەورە بەسەر بەندەکانیەوە، ئاگریش بۆ هاوەڵ بڕیاردەرانە	14
5	بەشی چوارەم : دەربارەی ئیمان وکوفر و دووڕوویی	17
6	بەشی پێنجەم : دەربارەی هەقیقەتی ئیمان، کە کەم وزیاد دەکات	24
7	بەشی شەشەم : دەربارەی ناو وصیفەتە پیرۆزەکانی خوای گەورە لەنێوان جێگیر کردن و نەفی کردندا	28
8	بەشی حەوتەم : دەربارەی کەلامی خوای گەورە، وقورئان کە بەشێکە لێی	33
9	بەشی هەشتەم : دەربارەی پەیوەندی نێوان عەقڵ و نەقڵ (ژیری وقورئان وسوننەت)	38
10	بەشی نۆیەم : دەربارەی تەشریع ویاسا دینی و دونیایەکانی خوای گەورە کە هەردووکیان یەکسانن	42
11	بەشی دەیەم : دەربارەی قەزا و قەدەری خوای گەورە، وویست وئیرادە وهۆکارەکان	47
12	بەشی یازدەیەم : دەربارەی مردن و زیندوو بوونەوە ولێپرسینەوە وسزا وپاداشت وەرگرتن	51
13	بەشی دوازدەیەم : دەربارەی کۆمەڵی موسڵمانان وگوێڕایەڵی کردنی پێشەوای موسڵمانان و هەندێ شتی تر	54
14	بەشی سیازدەیەم : دەربارەی جیهاد وتێکۆشان، وجۆرەکانی، ومەرجەکانی، چۆنیەتی نیەت تیایدا	57
15	بەشی چواردەیەم : دەربارەی حوکمدان بەسەر یەکێکدا بە کوفر وبێباوەڕی ومەرجەکانی	60

	وهەندێك شتی تر	
16	بەشی پازدەیەم : دەربارەی بەندایەتی، و هەقیەقەتی ئازادی وسنوورەکانی	62

IslamHouse.com